

Araştırma/Research

DOI: 10.7822/omuefd.889155

OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi

OMU Journal of Education Faculty

2020, 40(1), 317-356

Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Millî Kültür Teması Metinlerinde Deyim ve Atasözü Varlığı¹

İsmail Yavuz ÖZTÜRK², Ömer KIRMIZI³

Makalenin Geliş Tarihi: 01.03.2021

Yayına Kabul Tarihi: 27.06.2021

Online Yayınlanma Tarihi: 30.06.2021

Deyim ve atasözleri bir milletin kültür hayatına dair ipuçları sunan ve nesiller arasında bağlantı kuran kodlardır. Eğitim ve öğretim faaliyetleri aracılığıyla bu kodlar, çocuklara aktarılmaya çalışılır. Örgün eğitim kurumlarında birincil ders gereci olarak kullanılan ders kitaplarının söz konusu kültürel kodları da içermesi beklenir. Bu çalışma ile ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarında kültür mirasını öğrencilere diğer temalara nazaran daha yoğun şekilde tanıtması gerektiği beklenen "Millî Kültür" başlıklı tema metinlerinde deyim ve atasözü varlığı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Nitel modeldeki araştırmada 2018-2019 eğitim-öğretim yılı için Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca okutulmasına karar verilen 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları doküman analizi yoluyla incelenmiştir. Çalışmanın sonunda ders kitabı yazarları ve alan araştırmacılarına yönelik öneriler de sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türkçe ders kitabı, millî kültür, deyim, atasözü, Türkçe eğitimi.

GİRİŞ

Bir toplumun tarihî süreç içerisinde ürettiği, kuşaklar arası aktarım yoluyla günümüze kadar taşıdığı kültürel değerlerden olan dil hem kültürel aktarımın bir unsuru olması hem de bu aktarımın zeminini teşkil etmesi bakımından önem arz etmektedir. Aksan (1998, s. 55) dili "Düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge." olarak tanımlamıştır. Bir dilin sözcükleri ve bu sözcüklerin oluşturduğu ifade çeşitliliği deyimler, atasözleri, kalıp sözler, kalıplaşmış sözlerle anlam bulur.

Atasözleri ve deyimler, millî kültürümüzün yaşantıya bağlı olarak defalarca deneyimlenmiş mahsullerindedir. Bu bağlamda atasözleri Türkçe Sözlükte "Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel." olarak tarif edilirken deyimler de "Çekici bir anlam taşıyan, çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları." (Aksoy, 1989, s. 49) şeklinde tanımlanmıştır. Kuruluşları, yapıları,

¹ Bu makale "II. Uluslararası Eğitimde ve Kültürde Akademik Çalışmalar Sempozyumu'nda (ISASEC 2019) sunulmuş "Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Millî Kültür Teması Metinlerinde Deyim ve Atasözlerine Yer Verilme Durumu" başlıklı sözlü bildirisinin genişletilmiş hâlidir.

² Dr. Öğr. Ü., Mersin Üniversitesi, iyavuzozturk@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6256-4387

³ Dr. Öğretmen, Erdemli Alata Ortaokulu, omerkrnz@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3393-6043

Öztürk, İ. Y. ve Kırmızı, Ö. (2021). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki millî kültür teması metinlerinde deyim ve atasözü varlığı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(1), 317-356. DOI: 10.7822/omuefd.889155

estetik ve anlama dayalı özelliklerinin yanında millî dehanın ürünü olan atasözleri ve deyimler Türk folklorunun da önemli bir şubesini oluşturmaktadır.

Atasözü ve deyimlerin sosyo-kültürel hayat yoluyla edinilmesi, folklor ürünlerinin işlevlerinden biridir (Bascom, 2010: 78-81). Özellikle okur-yazar oranının çok az olduğu geçmiş toplumlarda folklor ürünleri atasözü ve deyimlerin öğrenilmesine ve aktarımına imkân sağlamıştır. Bir kişinin konuştuğu dilin zenginliklerinin farkına varma ve buna bağlı olarak etkili iletişim kurmasında kendisine rehberlik eden bu dil mahsullerini kullanma becerisini kazanması günümüzde örgün eğitim yoluyla daha sistematik olarak gerçekleştirilmektedir.

Atasözü ve deyimlerin öğretiminin okullarda gerçekleştirildiği dikkate alındığında, Türkçe ders kitaplarında geçen metinlerin kültür aktarımında önemli bir yere sahip olduğu görülecektir (Güftâ; Kan, 2011: 240). Eğitim-öğretim etkinliklerinde öğretmenlerin öncelikli yararlandıkları temel gerecin ders kitapları olduğu birçok alan uzmanı tarafından ifade edilmiş ve araştırmalarla ortaya konmuştur (Ceyhan ve Yiğit, 2004; Özbay, 2003; Ülper, 2014; Yalçın, 1996). Bu açıdan bakıldığında Türkçe dersinin temel gereci olan Türkçe ders kitaplarında, hatta Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2019 yılında güncellenen Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programı'na göre zorunlu temalar arasında bulunan Millî Kültür başlıklı temada bu öğelere daha fazla yer verilmiş olması beklenmektedir.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi, DergiPark Akademik, TR Dizin ve Education Resources Information Center (ERIC) veri tabanlarında "Türkçe ders kitabı", "millî kültür teması", "deyim", "atasözü" anahtar kelimeleriyle yapılan taramada 2018-2019 eğitim-öğretim yılı için Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca okutulmasına karar verilen 5, 6, 7 veya 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerini deyim ve atasözü varlığı açısından inceleyen herhangi bir araştırma tespit edilmemiştir. Ancak başka yıllara ait Türkçe ders kitaplarındaki deyim veya atasözü varlığını doğrudan (Ceran ve Çoban, 2017; İnan, 2016; Mangır, 2012; Türkben, 2019) veya söz varlığı taraması yoluyla dolaylı (Arslan Kutlu, 2006; Baysal, 2007; Erkul, 2008; Güftâ ve Kan, 2011; Günay, 2007; Lüle Mert, 2013; Yalçın, 2005) ortaya koyan araştırmalara rastlanmaktadır. Bu araştırma ile deyim ve atasözü varlığı açısından üzerinde hiç araştırma yapılmamış olan ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarındaki Millî Kültür başlıklı tema metinlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca bağlı ayrıntılı bulgulara ulaşabilmek adına aşağıdaki sorular oluşturulmuştur:

1. Beşinci sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerinde deyim ve atasözü varlığı ne durumdadır?
2. Beşinci sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerindeki deyim ve atasözlerinin bağımlı-bağımsız biçimbirim yönünden yapıları nasıldır?
3. Beşinci sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerinde deyim ve atasözleri hem aynı kitabın kalan kısımlarında hem de diğer sınıf düzeylerindeki ders kitaplarında tekrar etmekte midir?
4. Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerinde deyim ve atasözü varlığı ne durumdadır?
5. Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerindeki deyim ve atasözlerinin bağımlı-bağımsız biçimbirim yönünden yapıları nasıldır?
6. Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerinde deyim ve atasözleri hem aynı kitabın kalan kısımlarında hem de diğer sınıf düzeylerindeki ders kitaplarında tekrar etmekte midir?

7. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerinde deyim ve atasözü varlığı ne durumdadır?

8. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerindeki deyim ve atasözlerinin bağımlı-bağımsız biçimbirim yönünden yapıları nasıldır?

9. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinlerinde deyim ve atasözleri hem aynı kitabın kalan kısımlarında hem de diğer sınıf düzeylerindeki ders kitaplarında tekrar etmekte midir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli ile çalışma nesneleri hakkında bilgi verilmekte ve verilerin toplanıp analiz edilme süreci ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki Millî Kültür teması metinlerinde deyim ve atasözü varlığını inceleyen bu çalışma nitel modelde bir araştırmadır ve temel nitel araştırma deseni ile yürütülmüştür. Merriam'a (2013, s. 23) göre bütün disiplinler ve uygulama alanlarında karşılaşılabilen temel nitel çalışmalar, muhtemelen eğitimde kullanılan en yaygın desendir. Bu desende veriler görüşme, gözlem veya doküman incelemesi yoluyla toplanabilmektedir.

Araştırmanın Çalışma Nesneleri

2018-2019 eğitim-öğretim yılı için Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca okutulmasına karar verilen 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeyindeki Türkçe ders kitapları bu araştırmanın çalışma nesnelereidir. 5 ve 8. sınıflarda sadece Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayınevi, 6. sınıf düzeyinde Eksen Yayıncılık ve MEB Yayınevi, 7. sınıf düzeyinde ise MEB Yayınevine ait iki ders kitabı ile Ders Destek Yayınevine ait Türkçe Ders Kitabı'nın okutulduğu tespit edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Ortaokul Türkçe ders kitaplarını elde etmek için ilk aşamada Türkiye'deki ortaokullarda hangi yayınevlerine ait ders kitaplarının kullanılmakta olduğu belirlenmiştir. Bunun için Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 2729 sayılı Tebliğler Dergisi incelenmiştir. Okutulması uygun görülen ve Dergi'de adları geçen Türkçe ders kitapları ile dinleme metinlerinden Eğitim Bilişim Ağı'nda (EBA) yer alanlara erişilmiştir.

“Araştırılması istenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizi (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189) olarak tanımlanan doküman incelemesi yöntemi kapsamında bahsi geçen ders kitapları ve dinleme metinleri, deyim ve atasözlerine yer verme durumu açısından araştırmacılarca ayrı ayrı betimsel analize tabi tutulmuştur. Her iki araştırmacının tespit ettiği deyim ve atasözleri, yine onlar tarafından alan taraması yoluyla kuramsal temelleri ortaya konarak hazırlanan ve daha sonra alan uzmanı 3 kişinin (1 ölçme ve değerlendirme uzmanı, 2 Türkçe eğitimi uzmanı) görüşleri doğrultusunda düzenlenen gözlem formuna (Ek-1) not edilmiştir. Araştırmacıların bireysel inceleme veya listelerini karşılaştırmaları esnasında herhangi bir kelime grubunun deyim veya atasözü olup olmadığı noktasında tereddüt yaşamaları durumunda Türk Dil Kurumunun genel ağda kullanıma sunduğu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğüne başvurulmuştur. Söz konusu kelime grubu bu sözlükte yer alıyor ise deyim veya atasözü olarak kabul edilmiştir. Sözlükte yer almayan ifadeler gözlem formundan çıkartılmıştır. Deyim ve atasözlerinin belirlenmesindeki tercihlerin öznel olması nedeniyle her iki araştırmacı arasında birliği sağlamak ve kodlama güvenilirliğini artırmak adına Miles ve Huberman'ın (2016) güvenilirlik formülü [Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği +Görüş Ayrılığı)] kullanılmıştır. Hesaplamanın sonunda araştırmanın güvenilirliği 0,97 çıkmıştır. Güvenirlik sonucunun 0,80'nin üzerinde bulunması araştırmanın güvenilirliği için geçerlidir (Miles ve Huberman, 2016). Bu süreç,

araştırmacılar arasında görüş sağlanarak tamamlanmıştır. Elde edilen bulgular, tablolar hâlinde sunulmuş; incelenen metinlerde geçen deyim ve atasözleri cümle bağlamından koparılmadan ve doğrudan alıntılar yapılarak aynı tabloda sunulmuştur. Ayrıca söz konusu deyim ve atasözlerinin sayfa numaraları, dinleme metni içinde geçmeleri durumunda dile getirilme zamanları tabloya ilave edilmiştir. Bu aşamadan sonra tespit edilen deyim ve atasözlerinin, kitapların diğer kısımlarında geçip geçmediği araştırılmıştır.

Deyim ve atasözlerinin, söz konusu ders kitaplarının diğer kısımlarında tekrar geçip geçmediğini ortaya koymak için yine araştırmacıların hazırlayıp alan uzmanı 3 kişinin (1 ölçme ve değerlendirme uzmanı, 2 Türkçe eğitimi uzmanı) görüşlerine göre son şeklini verdikleri bir gözlem formu (Ek-2) kullanılmıştır. Araştırmacılar, EBA'dan indirdikleri "pdf" formatındaki ders kitaplarını ve "mp4" formatındaki dinleme metinlerini tarayarak söz konusu deyim ve atasözlerinin, ders kitaplarının Millî Kültür teması metinleri dışında tekrar geçip geçmediğini belirlemişlerdir. Bunun sebebi ders kitabı yazarlarının, metinleri MEB'in 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında sunduğu belirli ölçütlere göre seçmek zorunda olmaları, dolayısıyla Millî Kültür teması metinlerinde yer veremedikleri veya tekrar sunmak isteyip de sunamadıkları deyim ve atasözlerine kitaplarının diğer kısımlarında (diğer metinler, etkinlikler, sorular vb.) yer verme ihtimalleridir. Araştırmanın bu aşamasında her iki araştırmacı ayrı ayrı tarama yapmış, daha sonra tablolarını karşılaştırmıştır. Karşılaştırmada Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü yeniden uygulanmış, yapılan hesaplamada 0,98 güvenilirlik katsayısına ulaşılmıştır. Görüş ayrılığı olan yerlerde araştırmacılar söz konusu ders kitapları ve dinleme metinlerini birlikte yeniden tarayarak ortak bir tablo ortaya çıkarmışlardır. Bu aşamanın ardından elde edilen veriler betimsel istatistik tekniklerinden frekans ve yüzde kullanılarak çözümlenmiştir.

BULGU VE YORUMLAR

5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Millî Kültür Teması Metinlerinde Deyim ve Atasözü Varlığı

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 2729 sayılı Tebliğler Dergisi'nde sunulan bilgilere göre 2018-2019 eğitim-öğretim yılında, 5. sınıf düzeyinde sadece Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) yayımlanmış olduğu Türkçe Ders Kitabı okutulmaktadır. Kitap'ta tespit edilen deyimler, içinde geçtikleri cümlenin yanı sıra sayfa numarası veya dinleme metni ise medyanın süresi belirtilerek aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 1.

MEB Yayınlarına ait 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimler

Deyim	Deyimin Geçtiği Cümle	Sayfa No./Süre
dünyaya gelmek	"Kahramanmaraş'ın Ekinözü ilçesinde dünyaya geldi."	134
merak sarmak	"Dedesi, babası ve kardeşleri de şair olduğu için küçük yaşlarda şire merak sardı."	134
esir düşmek	"Ünlü Türk kaptanı Kara Memiş esir düşmüştü."	138
kalbi çarpmak	"Kalbi hızla çarpmaya başladı."	138
gözlerine inanmamak	"Gözlerine inanmadı."	138
kanaat getirmek	"Kanaat getirmek için elini ısırdı, yerden sivri bir taş parçası aldı, alınına vurdu."	138
acı duymak	"Evet, işte acısını duyuyordu, uyanıktı."	138
dizlerinin bağı çözülmek	"Sevinçten, hayretten dizlerinin bağı çözüldü."	138
haber vermek	"Bey'e haber verin!"	140
koluna girmek	"İhtiyarın kollarına girdiler."	140
hasret gitmek	"Vurulursun, vatana hasret gidersin, diyerek onu gemide bırakmak istedi."	140
saygı duymak	"En çok saygı duyduğu kişi de sarayın Mimarbaşı olan ak sakallı Koca Sinan'dı."	157
yola çıkmak	"Hemen yola atılar çıkarıldı ve Mimarbaşı getirildi."	157
(can) baş üstüne	"Buyruğunuz başım üstündedir Devletlim, dedi."	157
boy ölçüşmek	"Hele Süleymaniye ile boy ölçüşebilecek bir yer düşünemiyorum artık."	158
uçup gitmek	"Padişah'ın sevinci bir anda uçup gitmişti."	158
ölçüp biçmek	"Gözleriyle ölçüp biçirdi orayı."	158

razı etmek	"Padişah'ın buyruğuna göre, topraklarını vermemekte direnenlerin ne yapıp edip razı edilmesi gerekiyordu."	158
gözüne kestirmek	"Böylece uzun çalışmalarından sonra, usta Mimar, düşünüyü gerçekleştirmiş; yıllar önce gözüne kestirdiği tepeyi ulu bir yapıyla ölümsüzleştirmişti."	158
hak vermek	"Ustalar, o zaman, Sinan'a hak verdiler."	159
merak salmak	"Uruz daha çocukluktan itibaren ok atmaya merak salmıştı."	06.18
dikkat çekmek	"Keskin nişancılığı her zaman dikkat çekti."	06.26
isim/ad almak	"Şükürler olsun. Bir de isim alsaydı daha ne isterdim ki..." "Sanki gücü, ileride alacağı adının kanıtıydı." "Henüz kahramanlık yapmadığım için bir isim almadım."	06.43, 08.45, 11.43
yere sermek	"Öyle güçlüydü ki bir boynuzuyla obanın bütün yiğitlerini yere serebilirdi."	09.58
ad koymak	"Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun."	11.49
ad vermek	"Adını ben verdim, yaşını Allah versin."	12.32

Tabloya göre MEB tarafından yayımlanan 5. sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki *Millî Kültür* temasına ait metinlerde toplam 26 deyim yer verildiği görülmektedir. Bunlardan 6'sı (%23) dinleme metninde (*Dede Korkut-Boğaç Han* başlıklı hikâye edici metinde) geçerken kalanları temadaki diğer metinlerde yer almaktadır. Bu metinlerden ilki olan *Anadolu Sevğisi* başlıklı şiirde 2 (%7,6), *Forsa* ile *Çocuk Doğru Söyledi* başlıklı hikâye edici metinlerde 9'ar (%34,6) deyimle karşılaşmaktadır. Bilgilendirici bir metin olan *Tamburi Cemil Bey*'de ise herhangi bir deyim rastlanmamıştır. Dolayısıyla metinlerde deyimlerin dengesiz dağılım gösterdiği söylenebilir. Deyimler özellikle hikâye edici metinlerde (*Dede Korkut-Boğaç Han*, *Forsa* ve *Çocuk Doğru Söyledi*) kendine yer bulmuştur.

TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü incelendiğinde eylem bildiren deyimlere -mAk biçimbiriminin (-mek/-mak biçimbirimcikleri) eklendiği görülür: merak sal-mak, acı duy-mak, ad ver-mek vb. Ancak konuşma veya yazı dilinde bu deyimler uygun zaman veya şahıs ekleriyle çekimlenebilir, durum veya tamlama ekleri alabilir. Eş deyişle bağımlı biçimbirimlerinde değişim meydana gelir: merak sal-dı-m, acı-s-ı-n-ı duy-du-lar, ad ver-il-di vb. Bu çalışma kapsamında incelenen 5. sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimler de -içinde geçtikleri cümlelere bakıldığında- söz konusu deyişime uğramıştır. Hatta "kalbi çarpmak" ile "yola çıkmak" deyimlerinin, Sözlükteki sözcük dizilimlerinden farklı olarak araya başka sözcükler (bağımsız biçimbirimler) aldıkları da belirlenmiştir: kalbi *hızla* çarp-, yola *atlılar* çıkarıl-...

Tablo 2.

MEB Yayınlarına ait 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimlerin, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Deyimler	Ders Kitapları						
	5	61	62	71	72	73	8
dünyaya gelmek	-	•	-	•	•	•	•
merak sarmak	•	-	-	-	-	•	•
esir düşmek	-	•	-	-	-	-	•
kalbi çarpmak	-	•	-	•	-	-	-
gözlerine inanamamak	-	•	-	-	-	•	•
kanaat getirmek	-	•	-	-	•	-	-
acı duymak	-	-	-	-	-	-	•
dizlerinin bağı çözülmek	•	•	-	-	-	-	-
haber vermek	-	•	•	•	•	•	•
koluna girmek	-	•	-	-	-	-	-
hasret gitmek	-	•	-	-	-	-	-
saygı duymak	•	-	•	-	•	•	•
yola çıkmak	•	•	•	•	•	•	•
(can) baş üstüne	-	-	-	-	•	-	•
boy ölçüşmek	-	-	-	-	-	-	-

uçup gitmek	•	-	•	-	•	-	•
ölçüp biçmek	-	-	-	-	-	-	-
razi etmek	-	•	-	-	•	-	-
gözüne kestirmek	-	-	•	-	-	-	-
hak vermek	-	-	-	•	-	-	•
merak salmak	-	-	-	-	•	-	•
dikkat çekmek	•	•	•	•	•	•	•
isim/ad almak	•	•	•	•	•	-	•
yere sermek	-	-	-	-	•	-	-
ad koymak	•	-	-	•	-	•	•
ad vermek	•	-	•	•	•	•	•

Tablo 2'ye göre "haber vermek, yola çıkmak, dikkat çekmek" (%11,5), sınıf düzeyi ve yayınevi fark etmeksizin bütün ders kitaplarında geçmektedir. Dolayısıyla 5. sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinleri işlenirken bu az sayıdaki deyimle karşılaşan öğrenciler, kitaplarda bir değişiklik olmadığı müddetçe sonraki sınıflarda da karşılaşacaklardır. Ayrıca "haber vermek" haricindeki bu deyimlerin, aynı kitap içinde, Millî Kültür teması dışındaki diğer bölümlerde de geçtiğini belirtmek gerekir. "Boy ölçüşmek, ölçüp biçmek" (%7,7) deyimlerinin ise Kitap'ta bir kez (Millî Kültür temasında) geçtiği, diğer sınıf düzeylerindeki kitaplarda mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Kalan 21 deyim (%92,3) 5 (Millî Kültür teması metinleri dışında), 6, 7 veya 8. sınıf ders kitaplarında en az bir kez tekrar geçtiği belirlenmiştir. Bunlardan "merak sarmak, dizlerinin bağı çözülmek, saygı duymak, uçup gitmek, isim/ad almak, ad koymak, ad vermek" (%33,3), Kitap'ın Millî Kültür teması dışındaki bölümlerinde tekrar görülmekteyken kalan 14 deyim (%66,7) rastlanmamaktadır.

Tema metinlerinde atasözlerine ise hiç rastlanmamıştır. Sözlü ve yazılı kültürün temel öğelerinden olan atasözlerine Millî Kültür teması metinlerinde yer verilmemesinin bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Millî Kültür Teması Metinlerinde Deyim ve Atasözü Varlığı

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 2729 sayılı Tebliğler Dergisi'nde sunulan bilgilere göre 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı'nda, 6. sınıf düzeyinde Eksen Yayıncılık ile MEB'in yayımlanmış olduğu Türkçe ders kitapları okutulmaktadır. Söz konusu kitaplarda tespit edilen deyim ve atasözleri, içinde geçtikleri cümlelerin yanı sıra kitaptaki sayfa numarası veya (dinleme metni ise) medyanın süresi belirtilerek aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 3.

Eksen Yayıncılığa ait 6. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimler

Deyim	Deyimin Geçtiği Cümle	Sayfa No./Süre
anlamına gelmek	"Yeni gün' anlamına gelen ve bahar bayramı olarak da bilinen Nevruz, pek çok toplum için bir yılbaşı niteliği taşımaktadır."	47
(bir şey olmaya) yüz tutmak	"Bayramlar, bireyleri ve toplulukları yakınlaştırarak bütünleştiren, unutulmaya yüz tutmuş değerleri yeniden gün yüzüne çıkararak ve gelecek kuşaklara aktaran ortak kültür bağlarını oluşturur."	47
gün yüzüne çıkarmak	"Bayramlar, bireyleri ve toplulukları yakınlaştırarak bütünleştiren, unutulmaya yüz tutmuş değerleri yeniden gün yüzüne çıkararak ve gelecek kuşaklara aktaran ortak kültür bağlarını oluşturur."	47
temizlik yapmak	"Nevruz öncesinde evlerde ve sokaklarda genel bir temizlik yapılır."	47
özen göstermek	"Kutlamalar sırasında insanlar temiz veya yeni kıyafetler giymeye özen gösterir."	47
yer almak	"Nevruz'un kutlama alanının âdeta bir renk cümbüşü şeklinde süslenmesi, renkli kıyafetlerin giyilmesi, uçurtmaların uçurulması, çeşitli renklerdeki yumurtaların tokuşturulması, insanların büyük bir ateş etrafında toplanması ve ateşten atlaması Nevruz kutlamalarının karakteristik özellikleri arasında yer almaktadır."	47

(birinin) ciğerine işlemek	"Canıma ciğerime dek işlemiş (...)"	52
sapına kadar	"Sapına kadar."	52
aklı ermek	"Bundan ötesine aklım ermez."	52
sürüp gelmek	"Yurdumun taşından toprağından sürüp gelir nakışlarım."	52
toz kondur(ma)mak	"Taşıma toprağıma toz konduranın alnını karışlarım."	52
alnını karışlamak	"Taşıma toprağıma toz konduranın alnını karışlarım."	52
bıçak kemiğe dayanmak	"Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter (...)"	52
uçtan uca	"Salınsın türküler bir uçtan bir uca."	52
türkü söylemek	"Bir türkü söylemeden gidersem yanarım."	52
haber almak	"Ben türkülerden aldım haberi."	53
mis gibi	"Mis gibi insan kokar, mis gibi toprak..." "Tencereyi açınca içerisi mis gibi yemek koktu; içinde şahane bir tavuk vardı."	53, 61
hilesi hurdası olmamak	"Hilesiz hürdasız, çirliçiplak."	53
çiçek açmak/vermek	"Karanlık kuyularda açılmış çiçekler gibi." "Yüksek yerlerde açan çiçeğim (...)"	53, 00.52
iliğine kadar işlemek	"İliklerine kadar işlemiş sızı."	53
iflah olmamak	"Artık iflah olmaz kavak ağacı."	53
karar vermek	"Karı koca Türkiye'yle ilgili hiçbir şey bilmediklerini, Türkiye'yi gördükten sonra karar vermek istediklerini söylediler."	60
hava kararmak	"Kapadokya yöresine yaklaştıklarında hava kararmaya başladı."	60
fark etmek	"Çok yakınlarında bir ev olduğunu fark ettiler ve çaresizlikten kapıyı çaldılar."	60
davet etmek	"Arabayı görünce bizimki durumu anlayıp gülümseyen bir yüzle turistleri içeri davet etti."	61
göze çarpmak	"Alman karı koca; tedirginlikle, gördükleri ilk Türk evine baktılar. İçeride fakirlik göze çarpmaktaydı."	61
(birinin) hoşuna gitmek	"Yer sofrasında yemek yemek, Christoph ve eşinin çok hoşuna gitmişti."	61
gözleri dolmak	"Christoph'un da gözleri doldu."	61
selam vermek	"Aile doktorlarının kapısını çalan Selami Bey, içeri girip selam verdikten sonra (...)"	68
(bir şeyin) çaresine bakmak	"Bir muayene edelim, hemen çaresine bakarız."	68
iç çekmek	"Derin bir iç çeken Selami Bey:"	68
gözünde büyütme	"Hiç büyütmeğin gözünüzde."	68
harekete geçmek	"O akşam, eşi mutfakta yemek hazırlarken hemen harekete geçti."	69
(bir şeye) ... gözüyle bakmak	"Sana benim gözümle bakmayanın mezarını kazacağım."	00.18
mezarını kazmak	"Sana benim gözümle bakmayanın mezarını kazacağım."	00.19
gün doğmak	"Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar?"	00.32
ne çıkar	"Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar?"	00.32

Tablodaki verilere göre Eksen Yayıncılığa ait 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinlerinde 37 deyim mevcuttur. MEB Yayınevinin bir önceki sınıfa ait Türkçe Ders Kitabı'ndaki ilgili tema metinlerinde 26 deyim yer verildiği dikkate alındığı zaman bu artışın anlamlı düzeyde olduğu söylenebilir. Deyimlerin 5'i (%14) dinleme metninde (*Bayrak* başlıklı şiir) geçerken kalanları, temadaki diğer metinlerde yer almaktadır. Bu metinlerden ilki olan *Nevrüz* başlıklı bilgilendirici metinde 6 (%16,2), *Türküler Dolusu* başlıklı şiirde 15 (%40,5); *Boş Bir Kümes*, *Birkaç Dolu Kalp* başlıklı hikâye edici metinde 7 (%18,9); *Önce İğneyi Kendine Batır*, *Sonra Çuvaldızı Ele* adlı diğer bir hikâye edici metinde ise 5 (%13,5) deyimle karşılaşılmaktadır. "Çiçek açmak" deyimini tema içindeki iki farklı metinde (*Türküler Dolusu* ile *Bayrak* başlıklı şiirlerde) tekrar etmiştir. Söz konusu deyimle öğrencilerin farklı aralıklarda yeniden karşılaşmaları adına bu durumun olumlu olduğu düşünülmektedir. *Türküler Dolusu* adlı şiirde 15 deyim varken diğer metinlerde bu sayının 5-7 olması, dağılımdaki dengesizliği göstermektedir. Bu veriye göre Millî Kültür temasındaki metinlerde deyimlere özellikle bir şiir metninde ağırlık verildiği görülmektedir.

"Sapına kadar, mis gibi, karar vermek, ne çıkar" deyimlerini meydana getiren biçimbirimlerin herhangi bir bağımlı biçimbirim almadan TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki biçimleriyle aynı şekilde, cümlelerde geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar dışındaki deyimlerde ise değişim meydana gelmiştir: gün doğmak > gün doğmasın, fark etmek > fark ettiler, iliklerine kadar işlemek > iliklerine kadar işlemiş vb.

“(Birinin) ciğerine işlemek, uçtan uca, hava kararmak” deyimleri ise Sözlükteki biçimlerinden ayrı olarak ön, ara veya sonlarına başka bağımsız biçimbirimler almıştır (ciğerime dek işlemiştir, bir uçtan bir uca, hava kararmaya başladı, “Haber almak, çiçek açmak/ vermek, gözünde büyütme” deyimleri ise kitaptaki metinde, bağımsız biçimbirimlerinin yerleri değiştirilerek cümlelerde geçmektedir: “Ben türkülerden aldım haberi.”; “Karanlık kuyularda açılmış çiçekler gibi.”, “Yüksek yerlerde açan çiçeğim (...)”; “Hiç büyütmeyin gözünüzde.”...

Tablo 4.

Eksen Yayıncılığa ait 6. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimlerin, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Deyimler	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
anlamına gelmek	•	•	-	•	•	•	-
(bir şey olmaya) yüz tutmak	-	-	•	•	-	•	-
gün yüzüne çıkarmak	-	-	-	-	-	-	-
temizlik yapmak	•	-	-	•	-	•	-
özen göstermek	•	•	•	•	•	•	-
yer almak	•	•	•	•	•	•	•
(birinin) ciğerine işlemek	-	-	-	-	-	-	-
sapına kadar	-	-	-	-	-	-	-
aklı ermek	-	-	-	-	-	-	-
sürüp gelmek	-	-	-	-	-	-	-
toz kondur(ma)mak	-	-	-	-	-	-	-
alnını karışlamak	-	-	-	-	-	-	-
bıçak kemiğe dayanmak	-	-	-	-	-	-	-
uçtan uca	-	-	-	-	•	-	-
türkü söylemek	•	-	•	•	-	•	-
haber almak	•	•	-	•	•	•	•
mis gibi	-	•	-	-	-	•	-
hilesi hurdası olmamak	-	-	-	-	-	-	-
çiçek açmak/ vermek	•	•	•	•	•	-	•
iliğine kadar işlemek	-	-	-	-	-	-	-
iflah olmamak	-	-	-	-	-	-	-
karar vermek	•	•	•	•	•	•	•
hava kararmak	•	-	-	•	•	-	-
fark etmek	•	•	•	•	•	•	•
davet etmek	•	-	•	•	•	-	•
göze çarpmak	-	-	•	-	-	•	•
(birinin) hoşuna gitmek	•	•	•	•	-	•	•
gözleri dolmak	-	-	•	•	-	-	-
selam vermek	•	-	•	•	•	-	-
(bir şeyin) çaresine bakmak	-	-	-	-	•	-	-
iç çekmek	-	-	-	•	•	•	•
gözünde büyütme	-	-	-	•	-	-	-
harekete geçmek	-	•	•	•	•	-	•
(bir şeye) ... gözüyle bakmak	-	•	-	-	-	-	•
mezarını kazmak	-	-	-	•	-	-	-
gün doğmak	-	•	-	•	-	•	•
ne çıkar	-	-	-	•	-	-	-

Tablo 4'e göre “yer almak, karar vermek, fark etmek” deyimleri (%8,1), sınıf düzeyi ve yayınevi fark etmeksizin bütün ders kitaplarında geçmektedir. Dolayısıyla Eksen Yayıncılığa ait 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinleri işlenirken bu az sayıdaki deyimle karşılaşan öğrenciler,

kitaplarda bir değişiklik olmadığı müddetçe sonraki sınıflarda da karşılaşacaklardır. Ayrıca bu deyimlerin Kitap'ta, Millî Kültür teması dışındaki diğer bölümlerde de geçtiğini belirtmek gerekir. "Gün yüzüne çıkarmak, (birinin) ciğerine işlemek, sapına kadar, aklı ermek, sürüp gitmek, toz kondur(ma)mak, alnını karışlamak, bıçak kemiğe dayanmak, hilesi hurdası olmamak, iliğine kadar işlemek, iflah olmamak" deyimlerinin (%29,7) ise Kitap'ta bir kez (Millî Kültür temasında) geçtiği, diğer sınıf düzeylerindeki kitaplarda mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Kalan 23 deyim (%62,2) 5, 6 (Eksen Yayıncılığa ait Türkçe Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinleri dışındaki bölümler veya 6. sınıf MEB Türkçe Ders Kitabı'nda), 7 veya 8. sınıf ders kitaplarında en az bir kez tekrar geçtiği belirlenmiştir. Bunlardan "anlamına gelmek, özen göstermek, haber almak, mis gibi, çiçek açmak/vermek, (birinin) hoşuna gitmek, harekete geçmek, (bir şeye) ... gözüyle bakmak, gün doğmak" (%39,1), Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması dışındaki bölümlerinde yeniden görülmekteyken geri kalanları (%60,9) görülmemektedir.

Tablo 5.

Eksen Yayıncılığa ait 6. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen atasözü

Atasözü	Atasözünün Geçtiği Cümle	Sayfa No.
Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele.	"Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele."	68

Tablo 5'e göre bir atasözünün söz konusu tema metinlerinde, hikâye edici bir metnin başlığı olarak geçtiği belirlenmiştir. Bu atasözü, kendini meydana getiren bağımlı veya bağımsız biçimbirimler dikkate alındığında TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki biçimiyle aynıdır. Diğer bir ifadeyle mevcut atasözü, Sözlükteki biçiminden başka herhangi bir ek veya sözcük almadan Kitap'ta kendine yer bulmuştur.

Tablo 6.

Eksen Yayıncılığa ait 6. Sınıf Ders Kitabı'nda tespit edilen atasözünün, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Atasözü	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele.	-	-	-	-	-	-	-

Yukarıdaki tabloya bakıldığında "Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele." atasözünün, Eksen Yayıncılığa ait 6. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinden birinde bir kez geçtiği; bu tema dışındaki kısımlarda veya sınıf düzeyi ile yayınevi fark etmeksizin diğer ders kitaplarında geçmediği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla 6. sınıfta Eksen Yayıncılığın Ders Kitabı ile öğrenim gören öğrenciler, bahsi geçen atasözü ile ne önceki sınıfta ne de ilerleyen sınıflarda karşılaşmaktadır.

Tablo 7.

MEB Yayınevine ait 6. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimler

Deyim	Deyimin Geçtiği Cümle	Sayfa No./Süre
temel atmak	"Bu devlete orda temel atıldı."	172
can almak	"O meydana can alınıp satıldı."	172
silah çatmak	"Yaylasında zağlı silah çatıldı."	172
abdest almak	"O çaylardan abdest alıp içtiler."	172
elde etmek	"Ana malzemesi olan yoğurdun çeşitli malzemeler eklenerek kurutulması ile elde edilir."	180
ihraç etmek	"Hatta ihraç edilen Maraş tarhanasının önemli bir pazar payı da vardır."	180
bir araya getirmek	"Yazın doğal malzemelerle bir araya getirilerek hazırlanan tarhanalar kış soğuşunda vazgeçilmez çorbalarımıza dönüşürler."	180
servis yapmak	"Tarhana çorbamızı sıcak sıcak servis yapalım."	180
afiyet olsun	"Afiyet olsun!"	180
dili çözülmek	"Dilimiz çözülmüncü ilk defa "ana" deriz biz (...)"	186
ad almak	"Ana dili" adını alır bizim ilk dersimiz."	186
yol açmak	"Yüreklerle yol açan Fuzuli'nin sanatı (...)" "Açıldı önünde terakki yolu (...)"	187, 199

(bir şeyi) gözü gibi sakınmak (saklamak veya esirgemek)	"En kıymetli mirastır, onu gözlerimiz gibi koruyup nesillere biz de hediye verelim."	187
destan gibi	"Göklerde yazılı destan gibisin."	198
ömür sürmek	"Bir yandan cefalı bir ömür sürdün (...)"	199
kayıp vermek	"Büyük kayıpların verildiği, gidenlerin geri dönmediği, çoğunun akıbetinin bilinemediği günler..."	00.53
geri dönmek	"Büyük kayıpların verildiği, gidenlerin geri dönmediği, çoğunun akıbetinin bilinemediği günler..."	00.55
çığlık atmak	"Yorgun, bitkin ve başı eğik kara tren acı bir çığlık atarak uzaklaşıyor."	01.30
gözü yolda (yollarda) kalmak (olmak)	"Gözüm yolda, gönlüm darda (...)"	02.32
haber salmak	"Ya kendin gel ya da haber yolla."	02.41

MEB Yayıninevine ait 6. Sınıf Ders Kitabı'nda 20 deyim yer verildiği Tablo 7'de görülmektedir. Aynı sınıf düzeyinde okutulan Eksen Yayıncılığa ait Ders Kitabı'nda 37 deyim geçtiği göz önüne alındığında zaman iki kitap arasında anlamlı bir farkın olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle MEB tarafından yayımlanan Ders Kitabı'nın okutulduğu 6. sınıf öğrencileri, Eksen Yayıncılığın Ders Kitabı'ndan ders işleyen akranları ile karşılaştırıldığında daha az deyimle karşılaşmaktadırlar. Bunun yanında MEB Yayıninevinin bir önceki sınıfa ait Ders Kitabı'nda daha fazla (26) deyim bulunduğuna göz önüne alınırsa deyim sayısında düşüş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kitaptaki deyimlerin 5'i (%25) dinleme metninde (*Kara Tren* başlıklı şiirde) geçerken kalanları, temadaki diğer metinlerde yer almaktadır. Bu metinlerden ilki olan *Anadolu* başlıklı şiirde 4 (%20), *Tarhananın Öyküsü* başlıklı bilgilendirici metinde 5 (%25), *Ana Dili* başlıklı şiirde 4 (%20); Vatan Destanı başlıklı şiirde ise 2 (%10) deyimle karşılaşmaktadır. Eksen Yayıncılığın 6. Sınıf Ders Kitabı ile MEB'in 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndakilerle kıyaslandığında, Millî Kültür teması metinlerindeki deyim sayısında dikkate değer bir azalma olduğu görülmektedir. Bu azalmaya şiir türündeki metinlere daha fazla yer verilmesinin neden olduğu söylenebilir. "Yol açmak" deyiminin tema içindeki iki farklı metinde (*Ana Dili* ile *Vatan Destanı* başlıklı şiirlerde) de geçtiği tespit edilmiştir. Söz konusu deyimle öğrencilerin farklı aralıklarda yeniden karşılaşmaları adına bu durumun olumlu olduğu ifade edilebilir. Deyimlerin metinlere göre dağılımı göz önüne alındığında -*Vatan Destanı* başlıklı şiirde, 2 deyim olduğu durumu dışında- daha dengeli bir dağılım gözlenmektedir.

"Afiyet olsun." deyimini meydana getiren biçimbirimlerin herhangi bir bağımlı biçimbirim almadan TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki biçimiyle aynı şekilde, cümlede geçtiği tespit edilmiştir. Bunun dışındaki deyimlerde ise değişim meydana gelmiştir: temel atmak > temel atıldı, dili çözülmek > dilimiz çözüldü, geri dönmek > geri dönmediği vb. "(Bir şeyi) gözü gibi sakınmak (saklamak veya esirgemek), haber salmak" deyimlerini oluşturan bağımsız biçimbirimlerden sonuncuları (sakınmak, salmak) ise Sözlüktekilerden farklı hâlde cümlelerde geçmektedir: gözü gibi korumak, haber yollamak. Bağımsız biçimbirimlerde böyle bir farklılık olmasına rağmen deyimlerin anlamlarında herhangi bir değişim söz konusu değildir.

Tablo 8.

MEB Yayıninevine ait 6. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimlerin, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Deyimler	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
temel atmak	-	-	-	-	•	-	-
can almak	-	-	-	-	•	-	-
silah çatmak	-	-	-	-	-	-	-
abdest almak	•	•	-	-	•	-	-
elde etmek	•	•	•	•	•	•	•
ihraç etmek	-	-	-	-	-	•	-
bir araya getirmek	-	-	•	-	-	•	•
servis yapmak	-	-	-	-	-	-	-

afiyet olsun	-	-	-	-	-	-	•
dili çözülmek	•	•	-	•	-	•	•
ad almak	•	•	-	•	•	-	•
yol açmak	•	•	•	•	-	-	•
(bir şeyi) gözü gibi sakınmak (saklamak veya esirgemek)	-	-	-	-	-	-	-
destan gibi	•	-	-	-	•	•	•
ömür sürmek	-	-	-	-	•	-	-
kayıp vermek	-	-	-	-	-	-	-
geri dönmek	•	•	•	•	•	•	•
çığlık atmak	•	•	-	-	-	•	•
gözü yolda (yollarda) kalmak (olmak)	-	-	-	•	-	-	-
haber salmak (yollamak)	-	-	-	•	-	-	-

Tablo 8'e göre "elde etmek, geri dönmek" deyimleri (%10), sınıf düzeyi ve yayınevi fark etmeksizin bütün ders kitaplarında geçmektedir. Dolayısıyla MEB Yayınevi'ne ait 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinleri işlenirken bu az sayıdaki deyimle karşılaşan öğrenciler, kitaplarda bir değişiklik olmadığı müddetçe sonraki sınıflarda da karşılaşacaklardır. Ayrıca bu deyimlerin Kitap içinde, Millî Kültür teması dışındaki diğer bölümlerde de geçtiğini belirtmek gerekir. "Silah çatmak, servis yapmak, (bir şeyi) gözü gibi sakınmak (saklamak veya esirgemek), kayıp vermek" deyimlerinin (%20) ise MEB'in 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda bir kez (Millî Kültür temasında) geçtiği, diğer sınıf düzeylerindeki kitaplarda mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Diğer 14 deyim (%70) 5, 6 (MEB Yayınevinin Türkçe Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinleri dışındaki bölümler veya Eksen Yayıncılığın Türkçe Ders Kitabında), 7 veya 8. sınıf ders kitaplarında en az bir kez tekrar geçtiği belirlenmiştir. Bunlardan "bir araya getirmek, yol açmak" (%14,3), Kitap'ın Millî Kültür teması dışındaki bölümlerinde yeniden görülmekteyken diğerleri (%85,7) görülmemektedir.

Kitap'taki Millî Kültür teması metinlerinde herhangi bir atasözüne ise rastlanmamıştır. Aynı sınıfta okutulan diğer Ders Kitabı'nda sadece bir atasözüne yer verildiği dikkate alınırsa bir milletin kültürünün kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan unsurlardan atasözlerine Millî Kültür temasında yer verilmemesinin bir eksiklik olduğu söylenebilir.

7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Deyim ve Atasözü Varlığı

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 2729 sayılı Tebliğler Dergisi'nde sunulan bilgilere göre 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı'nda, 7. sınıf düzeyinde Ders Destek Yayınevinin yanı sıra MEB'in yayımlanmış olduğu iki farklı Türkçe ders kitabı okutulmaktadır. Söz konusu kitaplarda tespit edilen deyim ve atasözleri, içinde geçtikleri cümle ile birlikte kitaptaki sayfa numarası veya (dinleme metni ise) medyanın süresi belirtilerek aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 9.

Ders Destek Yayınevine ait 7. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimler

Deyim	Deyimin Geçtiği Cümle	Sayfa No./Süre
hazırlık görmek (yapmak)	"Günler öncesinden hazırlık yaptığı; heyecanla, merakla koşup geldiği okulun kapısından içeriye adımını atamamıştı."	77
adım (adımını) atmak	"Günler öncesinden hazırlık yaptığı; heyecanla, merakla koşup geldiği okulun kapısından içeriye adımını atamamıştı."	77
kim bilir	"Kim bilir, iyi de oluyordu belki."	77
fırtına kopmak (patlamak)	"Fırtınasını ne zaman patlatacağı, hangi kıyıları dalgalarıyla döveceği belli olmazdı."	77
(birine) karşı durmak	"Ancak uzun boylu, geniş gövdeli o Karadeniz dağları karşı durabiliyordu."	77
(bir) boydan (bir) boya	"Bu yaz babasının arabasıyla boydan boya dolaşmışlardı o kıyıları."	78

anlaşmazlık çıkmak	"Zaman zaman anlaşmazlıklar çıkar, kavgalar olurdu."	78
ortaya çık(ar)mak	"Bir iki boya darbesiyle Van Gölü'nü de ortaya çıkarınca hiç şaşmadı." "Nasreddin Hoca düşündürülen ve güldüren üslubuyla halkın duygularını yansıtan bir mizah odağı olarak ortaya çıkar."	79, 88
buz kesmek	"En kalın kabanını, başlığını giydiği hâlde her yanı buz kesmişti."	79
(bir işin, şeyin) başına oturmak	"Akdeniz gezilerinden dönerlerken deli akan ırmağın başına oturmuşlar, bol acılı Adana kebabı yemişlerdi."	79
tadı damağında kalmak	"Tadı hâlâ damağındaydı."	79
buz gibi	"Karnımı iyice doyurup üstüne buz gibi soğuk bir dağ suyu içtikten sonra yeniden Tuz Gölü'ne geldi."	79
ne o	Ne o?	79
içinden gelmek	"Muziplik olsun diye mi yoksa içinden öyle geldiği için mi, yeşil pastelle de onu çizdi."	79
yerine koymak	"Haritasına her şeyi eksiksiz yerleştirdiğini sanıyordu ki daha şehirlerin hiçbirini yerine koymadığını gördü."	79
nokta koymak	"Siyah pastelini hemen bulup Türkiye'nin orta yerine büyükçe bir nokta koydu." "Bir nokta da onun üstüne koydu." "Epeyce zaman sonra da nokta koydu İstanbul'un ilk harfinin üstüne."	80
farkına varmak	"Boyalı kalemimi farkına varmadan ağzına götürüp getirdi."	80
nefes almak	"Derin bir nefes aldı."	80
(bir şeyi) içinde duymak	"Büyük bir iş başarmanın mutluluğunu içinde duydu."	80
(birinin) karşısına geçmek	"Haritasının karşısına geçip baktı."	80
yakınlık kurmak	"Bu söylentiler arasında onun Selçuklu sultanlarıyla tanıştığı, Mevlâna Celaleddin ile yakınlık kurduğu, kendisinden en az yetmiş yıl sonra yaşayan Timur'la konuştuğu hatta birkaç yerde birden görüldüğü bile vardır."	87
ün kazanmak	"Nasreddin Hoca da diğer bazı kişiler gibi Türk anlatı geleneğinde fıkra tipi olmuş ve ün kazanmış kişilerden biridir hatta birincisidir."	87
alaya almak	"Onunla ilgili fıkralara baktığımızda kullanılan öğelerin odağının sevgi, yergi, övgü ve alaya alma olduğunu görmekteyiz."	87
... durumuna düşmek	"Gülünç duruma düşme, kendi kendisiyle çelişme, katı kuralların karşısında çok ince ve iğneli bir söyleyişle yumuşaklığı yeğlemez."	87
(bir şeye) ... gözüyle bakmak	"Sana benim gözümle bakmayanın mezarını kazacağım."	94
mezarını kazmak	"Sana benim gözümle bakmayanın mezarını kazacağım."	94
gün doğmak	"Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar?"	94
ne çıkar	"Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar?"	94
çiçek açmak/ vermek	"Yüksek yerlerde açan çiçeğim (...)"	94
yoksun olmak	"Yıllar yılı okumamış, okutulmamış Anadolu insanı yazıdan yoksun olunca düşüncelerini kendine özgü şekillerle, renklerle dile getirmeye çalışmış."	106
dile getirmek	"Yıllar yılı okumamış, okutulmamış Anadolu insanı yazıdan yoksun olunca düşüncelerini kendine özgü şekillerle, renklerle dile getirmeye çalışmış." "Siyah üzüntüyü; pembe bozuntuyu dile getirir."	106
(bir şeyin) başına geçmek	"Ya tezgâha oturur halı, kilim dokur ya gergefinin başına geçer, nakış işler."	106
içini dökmek	"Anadolu, konuşur da konuşur, içini döker el işlerinde, nakışlarda, çizgilerde..."	106
sarıp solmak	"Yavuklusuna sarı bir mendil gönderen kızın sevdası yeğindir, sararıp solmadadır."	106

yüze gülmek	"Yıldız biçimindeki uğur ve bereket simgeleri, sağlık ve mutluluk tilsimi yılan ve ejder kıvrımları, zencirekler, cennet çiçekleri, tarak, tırmık, ibrik gibi nazarlıkları kısacası Anadolu'nun tüm insanları, manevi dünyası, en küçük ayrıntıları ve göz alıcı renkleriyle kilimlerde yüze güler."	106
yüreği sızlamak	"Bir gün bir Yürük beyi, çadırının önüne atılmış bir kilimi görünce yüreği sızlar."	106
dili çözülmek	"Sonra dili çözülür."	106
söz vermek	"Ben de söz verdim."	106
gönül vermek	"Kızımsa fakir bir delikanlıya gönül vermiş."	106
az kaldı/kalsın	"Az kalsın yanılacaktım."	106
renk vermek/katmak	"Anadolu'da kilim demek, hayata renk vermek ve tabiata hâkim olmak demek..."	106
ağzı açık kalmak	"Yani sana seslenmek için hazırlanıyordum ki ağzım açık kaldı."	01.02
Allah Allah	"Allah Allah, kasaplık da nereden çıktı Karagöz'üm?" "Allah Allah, hiç duymamıştım!" "Allah Allah, yine ne anladın efendim?"	01.40, 02.41, 03.28
demek istemek	"Karagözüm, bilmece mi demek istiyorsun?"	02.57
aklını karıştırmak	"Soracağım ama laf sokuşturup aklımı karıştırıyorsun."	03.18
hatır sormak	"Karagözüm geçerken bir hatırını sorayım, dedim."	03.58
iş çıkarmak	"Bir bilmece işi çıkardın."	04.01
aklına gelmek	"Bırakmıyorsun ki aklıma gelsin." "Tam bilmece aklıma gelirken gitti."	04.05, 05.18
sinirleri bozulmak	"Yine sinirlerin bozulmaya başladı."	04.12
toz olmak	"Kilimlerin toz olmaya mı başladı?"	04.14
işi olmak	"Canım, işim var; soracaksan acele et."	04.37
aklına getirmek	"Hangi bilmeceyi soracağımı aklıma getirmiyorsun ki sorayım!"	04.43
aklı gitmek	"Yine aklın boğazına gitti."	05.01

Tablo 9'a göre 7. sınıf düzeyinde okutulan ve Ders Destek Yayınevinde yayımlanmış Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinlerinde toplam 53 deyim geçmektedir. Deyimlerin 12'si (%22,6) dinleme metninde (*Bilmece* başlıklı hikâye edici metinde) yer alırken kalanları, temadaki diğer metinlerde bulunmaktadır. Bu metinlerden ilki olan *Ülkemin Renkli Haritası* başlıklı hikâye edici metinde 22 (%41,5), *Dünyayı Güldüren Adam* başlıklı bilgilendirici metinde 5 (%9,4); *Bayrak* başlıklı şiirde 5 (%9,4); *Anadolu'da Kilim Demek* adlı bilgilendirici metinde ise 12 (%22,6) deyimle karşılaşmaktadır. "Ortaya çık(ar)mak" deyimini tema içindeki iki farklı metinde (*Ülkemin Renkli Haritası* ile *Dünyayı Güldüren Adam* başlıklı şiirlerde) tekrar etmiştir. Bahsi geçen deyimle öğrencilerin farklı aralıklarda yeniden karşılaşmaları adına bu durumun olumlu olduğu düşünülmektedir. *Ülkemin Renkli Haritası* adlı metinde 22 deyim varken *Dünyayı Güldüren Adam* ve *Bayrak* başlıklı metinlerde bu sayının 5, *Anadolu'da Kilim Demek*'te 12 olması dağılımın dengesiz olduğunu göstermektedir. Bu veriye göre Millî Kültür temasındaki metinlerde deyimlere hikâye edici metinlerde (*Bilmece* ve *Ülkemin Renkli Haritası*) ağırlık verildiği yorumu yapılabilir.

"Kim bilir, boydan boya, buz gibi, ne o, ne çıkar, az kalsın, renk vermek, Allah Allah" deyimlerini meydana getiren biçimbirimlerin herhangi bir bağımlı biçimbirim almadan TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki biçimleriyle aynı şekilde, cümlelerde geçtiği tespit edilmiştir. Bunun dışındaki deyimlerde ise değişim meydana gelmiştir: hazırlık yapmak > hazırlık yaptığı, buz kesmek > buz kesmişti, yerine koymak > yerine koymadığını, ağzı açık kalmak > ağzım açık kaldı vb. "Fırtına kopmak (patlamak), içinden gelmek, nokta koymak, akli gitmek" deyimleri, Sözlükteki biçimlerinden ayrı olarak araya başka bağımsız biçimbirimler almıştır: "fırtınasını ne zaman patlatacağı...", "...içinden öyle geldiği...", "Bir nokta da onun üstüne koydu,", "... aklın boğazına gitti". "İşi olmak" deyimini oluşturan bağımsız biçimbirimlerden sonuncusu (olmak), Sözlüktekilerden farklı hâlde cümlede geçmektedir: Canım, işim var... "Çiçek açmak/vermek" deyimini kitaptaki metinde, bağımsız biçimbirimlerinin yerleri değiştirilmiş hâledir: Yüksek yerlerde açan çiçeğim... "Tadı damağında kalmak" deyiminin ise metindeki cümlede hem araya bağımsız biçimbirim aldığı hem de sondaki bağımsız biçimbirimini kaybettiği görülür: Tadı hâlâ damağındaydı.

Tablo 10.

7. Sınıf Ders Destek Yayınevine ait Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimlerin, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Deyimler	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
hazırlık görmek (yapmak)	•	•	-	•	•	•	•
adım (adımını) atmak	•	•	•	•	•	•	•
kim bilir	•	•	•	-	•	•	•
fırtına kopmak (patlamak)	-	-	-	-	-	-	-
(birine) karşı durmak	-	-	-	-	-	-	•
(bir) boydan (bir) boya	-	-	-	•	-	-	-
anlaşmazlık çıkmak	-	-	-	-	-	-	-
ortaya çık(ar)mak	•	•	•	•	•	•	•
buz kesmek	-	-	-	-	-	-	-
(bir işin, şeyin) başına oturmak	-	-	-	-	•	-	-
tadı damağında kalmak	-	-	-	•	-	-	-
buz gibi	•	•	•	•	•	•	•
ne o	•	-	•	•	•	-	•
içinden gelmek	-	-	-	-	-	•	-
yerine koymak	•	•	•	•	•	•	•
nokta koymak	-	-	-	-	-	-	-
farkına varmak	•	•	•	-	•	•	•
nefes almak	•	-	-	•	•	•	•
(bir şeyi) içinde duymak	-	-	-	-	-	-	-
(birinin) karşısına geçmek	-	•	-	•	-	-	-
yakınlık kurmak	-	-	-	-	-	-	-
ün kazanmak	•	-	-	•	-	•	-
alaya almak	-	-	-	•	-	-	-
... durumuna düşmek	-	-	-	•	-	-	•
(bir şeye) ... gözüyle bakmak	•	•	-	-	•	-	•
mezarını kazmak	-	•	-	-	-	-	-
gün doğmak	-	•	-	•	•	•	-
ne çıkar	-	•	-	-	-	-	-
çiçek açmak/vermek	•	•	•	•	•	•	•
yoksun olmak	-	-	-	-	-	•	-
dile getirmek	•	•	•	•	-	•	•
(bir şeyin) başına geçmek	•	-	•	•	•	•	-
içini dökmek	-	-	-	-	•	-	-
sarıp solmak	-	-	-	-	-	-	-
yüze gülmek	-	•	-	-	-	•	-
yüreği sızlamak	-	-	-	-	-	•	-
dili çözülmek	•	•	•	-	-	•	-
söz vermek	-	-	•	•	•	•	•
gönül vermek	-	-	-	-	-	•	-
az kaldı/kalsın	•	-	-	-	-	•	-
renk vermek/katmak	•	•	•	-	-	•	-
ağız açık kalmak	-	•	-	•	-	-	-
Allah Allah	-	-	-	•	•	-	•
demek istemek	•	•	-	•	•	•	•
aklını karıştırmak	-	•	-	-	-	-	-
hatır sormak	•	•	-	-	-	-	-
iş çıkarmak	-	-	-	-	-	-	-
aklına gelmek	•	•	-	•	•	•	•

sinirleri bozulmak	•	-	-	-	-	-	-
toz olmak	-	-	-	-	-	-	-
işi olmak	•	•	•	-	-	•	-
aklına getirmek	•	-	-	-	-	-	-
aklı gitmek	-	-	-	-	-	-	-

Yukarıdaki deyimlerden sadece “ortaya çıkmak, buz gibi, yerine koymak, farkına varmak, çiçek açmak/vermek” (%9,4) sınıf düzeyi ve yayınevi fark etmeksizin bütün ders kitaplarında geçmektedir. Dolayısıyla Ders Destek Yayınevi’ne ait 7. sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Milli Kültür teması metinleri işlenirken az sayıdaki bu deyimlerle karşılaşan öğrenciler, kitaplarda bir değişiklik olmadığı müddetçe sonraki sınıflarda da karşılaşacaklardır. Ayrıca bu deyimlerin, Kitap’ta, Millî Kültür teması dışındaki diğer bölümlerde de geçtiğini belirtmek gerekir. “Fırtına kopmak (patlamak), anlaşmazlık çıkmak, buz kesmek, nokta koymak, (bir şeyi) içinde duymak, yakınlık kurmak, sararıp solmak, iş çıkarmak, toz olmak, akli gitmek” deyimlerinin (%18,9) ise Kitap’ta bir kez (Millî Kültür temasında) geçtiği, diğer sınıf düzeylerindeki kitaplarda mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Diğer 38 deyim (%71,7) 5, 6, 7 (Ders Destek Yayınevinin Millî Kültür teması metinleri dışındaki bölümler veya diğer 7. sınıf kitaplarında) veya 8. sınıf ders kitaplarında en az bir kez tekrar geçtiği belirlenmiştir. Bunlardan “hazırlık görmek (yapmak), (bir) boydan (bir) boya, tadı damağında kalmak, ne o, nefes almak, (birinin) karşısına geçmek, ün kazanmak, alaya almak, ... durumuna düşmek, gün doğmak, dile getirmek, (bir şeyin) başına geçmek, söz vermek, ağzı açık kalmak, Allah Allah, demek istemek, akli gelmek” (%44,7), Ders Kitabı’nın Millî Kültür teması dışındaki bölümlerinde yeniden görülmekteyken diğerlerine (%55,3) rastlanmamaktadır.

Tablo 11.

Ders Destek Yayınevine ait 7. Sınıf Ders Kitabı’nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen atasözleri

Atasözü	Atasözünün Geçtiği Cümle	Sayfa No.
Kızım sana söylüyorum (dedim) gelinim sen anla (işit).	“Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.’ üslubuyla yöneticilere de birtakım mesajlar iletmeye çalışır.	88

Ders Kitabı’nın Millî Kültür teması metinlerinde sadece bir atasözüne yer verildiği tespit edilmiştir. Bilgilendirici bir metinde geçen bu atasözünün TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki karşılığı ile aynı bağımsız ve bağımlı biçimbirimlere sahip olduğu, bu birimlerin dizilim sıralarının da aynı olduğu görülmektedir.

Tablo 12.

Ders Destek Yayınevine ait 7. Sınıf Ders Kitabı’nda tespit edilen atasözünün, Kitap’ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Atasözü	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
Kızım sana söylüyorum (dedim) gelinim sen anla (işit).	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 12’ye göre “Kızım sana söylüyorum (dedim) gelinim sen anla (işit).” atasözü, Ders Destek Yayınevi’ne ait 7. Sınıf Ders Kitabı’nın Millî Kültür teması metinlerinden birinde bir kez geçmekte; bu tema dışındaki kısımlarda veya sınıf düzeyi ile yayınevi fark etmeksizin diğer ders kitaplarında bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle Ders Destek Yayınevi’nin 7. sınıf Ders Kitabı’yla öğrenim gören öğrenciler, bahsi geçen atasözü ile ne önceki sınıfta ne de ilerleyen sınıflarda karşılaşmaktadır.

Tablo 13.

MEB Yayınevinin 7. sınıflara yönelik Birinci Ders Kitabı’ndaki (7₁) Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimler

Deyim	Deyimin Geçtiği Cümle	Sayfa No./Süre
elde etmek	“Gerek elde edilişi gerek yapıları gerekse içimiyle diğer kahve çeşitlerinden oldukça farklı ve kendine özgüdür.” “Her kahve ağacından yılda ortalama 2-5 kg kahve çekirdeği elde edilir.”	94

kız istemek	“Kız isteme töreninde kahve içilmesi bu kültürün örneklerindedir.” “Kız isteme sırasında ise saygı ifade ederken köpüklü olan kahve, istenen kız tarafından pişirilerek el becerisinin göstergesi olarak kabul edilir.”	94, 95
fark etmek	“Kaldı, keçilerinin bazı yemişleri yedikten sonra canlandığını ve geceleri bile çok az uyuduğunu fark etmiştir.”	94
farkına varmak	“Kahvenin keçilere yaptığı etkinin kısa sürede farkına varan insanlar, çekirdekleri toplayıp kullanmaya başlamışlardır.”	94
ad almak	“Türkler tarafından bulunan yepyeni hazırlama metodu sayesinde kahve, güğüm ve cezvelerde pişirilerek ‘Türk kahvesi’ adını almıştır.”	94
ortaya çıkmak	“Bu dönemde ortaya çıkan kahvehaneler hem halkın kahve içebileceği hem de sosyal hayatı yaşayabileceği ortamlardı.”	95
konuk ağırlamak	“Konuk ağırlamak için artık evden başka bir mekân oluşmuştu.”	95
yanına almak	“Kahveyle tanışan Avrupalı seyyahlardan kimi bu içeceğin bağımlısı olmuş, kimi kahveye hayret etmiş ve bilimsel bir incelemesinin yapılması için ülkesine dönerken yanına almış, kimi ise sahip olduğu girişimci ruhla bu esrarengiz içeceğin ticari bir meta olabileceğini görmüştür.”	95
su vermek	“Türk kahvesi yanında bir bardak su verilmesi de bu geleneklerden biridir.”	95
huzur vermek	“Çoğu ailede alışkanlık hâline gelen akşam yemeklerinden sonra içilen kahve, huzur vericidir.”	95
iz bırakmak	“Kahvenin gündelik hayatımızda nasıl büyük bir etki yaptığını ve derin bir iz bıraktığını belki de en iyi kullandığımız atasözleri göstermektedir.”	95
hizmet etmek	“Devlete, tam 70 yıl hizmet ettim.”	101
saygı duymak	“Mimarlarına da saygı duyuyordum.”	101
temel atmak	“Uygun bir zamanda caminin temelini attım.” “1550 yılının haziran ayında, büyük bir törenle, caminin temelini attık.”	101, 102
(can) baş üstüne	“Başüstüne.”	102
vakit geçirmek	“Vakit geçirmeden Topkapı Sarayı’na koştum.” “Niçin benim camim ile ilgilenmeyip mühim olmayan nesnelere vakit geçirirsin?”	102, 103
(birinin) adını taşımak	“Kanuni Sultan Süleyman’ın adını taşıyacak bir cami, elbette Ayasofya’yı aşmalıydı.” “Tezkiret-ül Bünyan’ adını taşıyan anılarımı şöyle bitirmiştim (...)”	102, 104
sınava çek(il)mek	“Kader, bu soruyla beni sınava çekiyordu.”	102
karara varmak	“Sonunda bir karara vardım.”	102
zaman almak	“Hayli zamanımızı aldı.”	102
karar vermek	“Ama ben, Ayasofya’nın kubbesi, boyutları ile yarışmamaya karar vermiştim.”	102
şaheser yaratmak	“Amacım, dev bir kule yapmak değil, mimari bir şaheser yaratmaktı.”	102
haber vermek	“Biri padişahımıza haber vermeli.”	103
iş bırakmak	“Bu yüzden de işi bırakmış.”	103
dili tutulmak	“Padişahın şimdiki kadar iştmediğim bu sözler karşısında şaşırardım, dilim tutuldu.”	103
söze karışmak	“Hatta içlerinden biri, beni korumak için söze karıştı.”	103
(bir durum) açığa çıkmak	“Mimarbaşının delirdiği açığa çıktı.”	103
aklını kaçırmak	“Adam, başının korkusundan aklını kaçırdı.”	103
söz vermek	“Allah’ın yardımıyla söz verdiğim tarihte, camiye tamamlayıp kapısını kapayacağım.”	103
(hayata) gözlerini yummak/kapamak	“Kalenin düşmesine belki de birkaç saat kala Kanuni Sultan Süleyman, savaş çadırının içinde, gözlerini yumdu.”	104
tahta çıkmak	“Tahta çikali daha bir yıl olmuştu.”	104
Göreyim seni!	“Göreyim seni koca Mimar!”	104
(bir şeyin) başına geçmek	“Yüreğim kaygı ve sevinçle dolu, tezgâhımın başına geçtim.”	104
yolunda gitmek/yürümek	“Yolunda gider hünkârım.”	104

veda etmek	"Çünkü camisinin bittiği yıl, dünya sefasına veda etti."	104
dimdik/sapasız/ ayakta durmak	"Şimdi de sapasız ayakta duruyor."	104
(birini veya bir şeyi) gölgede bırakmak	"Selimiye Camisi'nde mekân tesiri, insanüstü yüksekliği ve büyüklüğü ile Hindistan'daki Adil Şah Türbesi'ni, Roma'daki Panteon ve Sen Piyer Kilisesi de dâhil, yeryüzündeki bütün diğer yapıları, gölgede bırakmaktadır."	104
cesaret göstermek	"Yeryüzünün bütün kültürlü milletleri içinde yalnız Türkler, Ayasofya'yı aşmak cesaretini göstermişlerdir."	104
hatırına getirmek	"Ümit ederim ki kıyamete kadar gayret ve çalışmam unutulmaz ve yaptığım eserler yıkılsa bile bu anıları okuyanlar, beni hayır dualarında unutmayıp hatırlarına getirirler."	104
(bir işin, şeyin) başına oturmak	"Başına oturduğum, yemek yediğim atandır."	109
diz(ler)ini dövmek	"Dizlerini döve döve ağlardı anam."	109
aklından çık(ma)mak	"Küçük kerpiç evlerin çıkmaz aklımdan!"	109
akıp gitmek	"Kıyıya yanaşan tekneler, çalışan, gezen, duran insanlar, asfaltta karşılıklı akıp giden vasıtalar sessiz, renkli bir kargaşalık içindeydiler."	119
rahat olmak	"Otursana, dedim, rahat olsana."	119
rahatına bakmak	"Sen bak kendi rahatına."	119
gözünü/gözlerini (bir şeye) dikmek	"O, deminden beri bir türlü salınmadığı iskemlesine âdeta çökmüş, gözlerini denizin uçsuz bucaksız ufkuza dikmişti."	119
sesini çıkarmamak	"Kendisini rahatsız etmemek için uzun süre sesimi çıkarmadım."	119
üstüne olmamak	"Çayır biçmede, bağ bellemede, odun kesmede onun üstüne yoktu."	120
davul çalmak	"Ramazan'da, bayramda davul mu çalınacak; bunu Osman Aga'dan başka becerecek birini kimse düşünmezdi." "Hele 'Bu Ramazan davulu yine Uzunların Osman çalacak.' dediler miydi biz çocukların bayramı olurdu." "O ne ses ne canla başla davul çalmaydı öyle."	120
ses çıkarmamak	"Bilirdik ki bizim çok sevdiğimiz manileri yine söyleyecek hatta güzel havalarda sahur vakti dolaşırken ardi sıra gezmemize ses çıkarmayacak."	120
bağ bozmak	"Biz mahallenin tüm çocukları Osman Aga'sız bir bağ bozumu da düşünemezdik."	120
su çekmek	"Onları kuyudan su çekerek suladı."	120
önüne katmak	"Tüfekli iki asker Osman Aga'yı önlerine katmış, karakola doğru götürüyorlardı."	120
yazık olmak	"Yazık oldu kıza da Osman'a da."	121
haber almak	"O günlerde ara sıra Osman Aga'dan da haber alıyorduk."	121
ne âlemde	"Bizim viranelikler (evler) ne âlemde?"	121
ne gezer	"Karaçalı ne gezer orda?"	121
nam salmak	"Oğuz'da, bir kuru çay üzerine köprü yaptırıp geçenden otuz üç akçe, geçmeyenden kırk akçe alan, gücüyle nam salmış, Deli Dumrul adında biri vardır."	00.13
canını almak	"Obada ağlamakta olanlara yiğidi kimin öldürdüğünü sorduğunda Allah'ın emri ile Azrail'in yiğidin canını aldığını öğrenir." "Hırıldatıp tatlı canımı alır oldu." "Böyle deyince Azrail geldi Deli Dumrul'un canını almağa." "Ondan sonra benim canımı alırsın." "Benim tatlı canımı alır oldu." "Babama ver dedim, can vermedi." "Anama vardım, can vermedi." "Azrail, hatunun canını almaya geldi." "Alırsan ikimizin canını beraber al." "Deli Dumrul'un babasının, anasının canını al." "Azrail de babasının, anasının derhal canını aldı."	00.34, 01.57, 03.48, 04.27, 04.41, 04.45, 04.49, 05.47, 06.22, 06.40, 06.48
meydan okumak	"Deli Dumrul bunun üzerine Azrail ile mücadele ederek obanın güzel yiğidinin canını geri kurtarmak için meydan okuyup harekete geçer."	00.44
canına kıymak	"Canımı kıyamam, belli bil."	02.42, 03.41

yüz bulmak	"Deli Dumrul babasından yüz bulmayıp sürdü, anasına geldi."	02.53
dünyaya getirmek	"On ay deyince dünya yüzüne getirdiğim oğul (...)"	03.29
canını vermek	"Canımı kıyamam belli bil, dedi; anası da canını vermedi."	03.45
(birini veya bir şeyi) gözü tutmak	"Gözün kimi tutarsa, gönlün kimi severse sen ona var."	04.56
ne söylüyorsun	"Ne diyorsun, ne söylüyorsun?"	05.12
gönül vermek	"Gönül verip sevdiğim (...)"	05.14
razi olmak (gelmek)	"Benim canım senin canına kurban olsun, dedi; razı oldu."	05.44
ömür sürmek	"Deli Dumrul yüz kırk yıl daha eşi ile ömür sürdü."	06.52

Tablo 13'teki verilere göre MEB tarafından yayımlanıp 7. sınıfta okutulan Türkçe ders kitaplarının ilkindeki Millî Kültür temasına ait metinlerde 69 deyim yer almaktadır. Ders Destek Yayınevinde belirlenen 55 deyimle kıyaslandığında bu rakamın yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre MEB tarafından 7. sınıflarda okutulmak üzere yayımlanmış birinci Türkçe Ders Kitabı ile ders işleyen öğrenciler, Ders Destek Yayınevi tarafından yayımlanmış Türkçe Ders Kitabı ile ders işleyen akranlarına göre Millî Kültür teması metinlerinde daha fazla deyimle karşılaşmaktadırlar. Kitaptaki deyimlerin 12'si (%17,3) dinleme metninde (*Deli Dumrul* başlıklı hikâye edici metinde) geçerken kalanları, temadaki diğer metinlerde yer almaktadır. Bu metinlerden ilki olan *Türk Mutfak Kültüründe Kahve* başlıklı bilgilendirici metinde 12 (%17,3); *Ben, Mimar Sinan* başlıklı hikâye edici metinde (tiyatro) 28 (%40,5); *Türkiye'm, Anayurdum, Sebeğim, Çarem* başlıklı şiirde 3 (%4,3); *Muhacir Osman* adlı hikâye edici metinde ise 16 (%23,1) deyimle karşılaşılmaktadır. *Mimar Sinan* başlıklı metinde 28 deyim varken diğer metinlerde bu sayının 3 ile 16 arasında değişiklik göstermesi, deyimlerin dağılımında belirgin bir farklılığın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu veriye göre Millî Kültür temasındaki metinlerde deyimlere özellikle hikâye edici bir tür olan tiyatro metninde ağırlık verildiği yorumu yapılabilir.

"Konuk ağırlamak, baş üstüne, göreyim seni, ne âlemde, ne gezer, ne söylüyorsun" deyimlerini meydana getiren biçimbirimlerin herhangi bir bağımlı biçimbirim almadan TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki biçimleriyle aynı şekilde, cümlelerde geçtiği tespit edilmiştir. Bunun dışındaki deyimlerde ise değişim meydana gelmiştir: su vermek > su verilmesi, huzur vermek > huzur verici, iz bırakmak > iz bıraktığını, saygı duymak > saygı duyuyordum, temel atmak > temelini attık, tahta çıkmak > tahta çıkmalı vb. "Gözünü/gözlerini (bir şeye) dikmek, davul çalmak, dünyaya getirmek, (birini veya bir şeyi) gözü tutmak" deyimleri, Sözlükteki biçimlerinden ayrı olarak araya başka bağımsız biçimbirimler almıştır: "...gözlerini denizin uçsuz bucaksız ufkuza dikmişti", "...davulu yine Uzunların Osman çalacak", "...dünya yüzüne getirdiğim oğul", "gözün kimi tutarsa...". "Üstüne olmamak" deyimini oluşturan bağımsız biçimbirimlerden sonuncusu (olmamak), Sözlüktekilerden farklı hâlde cümlede geçmektedir: Üstüne yoktu. "Aklından çıkmamak" deyimini Kitap'taki metinde, bağımsız biçimbirimlerinin yerleri değiştirilmiş hâldedir: Küçük kerpiç evlerin çıkmaz aklımdan! "Rahatına bakmak" deyiminin ise kendini meydana getiren biçimbirimlerinin yerleri değişmekle beraber araya başka bağımsız biçimbirim de aldığı görülür: Sen bak kendi rahatına.

Tablo 14.

MEB Yayınevinin 7. sınıflara yönelik Birinci Ders Kitabı'nın (7₁) Millî Kültür Teması metinlerinde tespit edilen deyimlerin, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Deyimler	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
elde etmek	•	•	•	•	•	•	•
kız istemek	•	-	-	•	-	-	-
fark etmek	•	•	•	•	•	•	•
farkına varmak	•	•	•	•	•	•	•
ad almak	-	-	-	•	•	-	•
ortaya çıkmak	•	•	•	•	•	•	•
konuk ağırlamak	-	-	-	-	-	-	-
yanına almak	•	•	•	•	-	-	-

su vermek	-	•	•	•	-	-	-
huzur vermek	•	-	-	•	-	-	-
iz bırakmak	-	•	•	•	•	•	•
hizmet etmek	-	-	-	•	-	•	•
saygı duymak	•	•	•	•	•	•	•
temel atmak	-	•	•	-	-	-	-
(can) baş üstüne	-	-	-	-	-	-	•
vakit geçirmek	•	•	•	•	•	•	-
(birinin) adını taşımak	-	-	-	•	•	•	-
sınava çek(il)mek	-	-	-	-	-	-	-
karara varmak	-	•	•	•	•	-	•
zaman almak	•	•	•	•	•	-	•
karar vermek	•	•	•	•	•	•	•
şaheser yaratmak	-	-	-	-	-	-	-
haber vermek	•	•	•	•	•	•	•
iş bırakmak	-	-	-	-	-	•	•
dili tutulmak	-	•	•	-	•	-	-
söze karışmak	-	•	•	•	-	•	-
(bir durum) açığa çıkmak	-	-	-	-	•	-	-
aklını kaçırmak	-	-	-	-	-	-	-
söz vermek	-	•	•	•	•	•	•
(hayata) gözlerini yummak/kapamak	•	-	-	-	•	•	•
tahta çıkmak	•	•	•	-	-	-	-
göreyim seni	-	-	-	-	-	-	-
(bir şeyin) başına geçmek	-	•	•	•	•	•	-
yolunda gitmek/yürümek	-	-	•	-	-	-	•
veda etmek	-	•	•	•	-	•	-
dimdik/sapasağlam ayakta durmak	•	-	-	-	-	-	-
(birini veya bir şeyi) gölgede bırakmak	-	-	-	-	-	-	•
cesaret göstermek	-	-	-	-	-	-	-
hatırına getirmek	-	-	-	-	-	-	-
(bir işin, şeyin) başına oturmak	-	-	-	-	-	-	-
diz(ler)ini dövme	-	•	•	-	-	-	-
aklından çık(ma)mak	-	-	-	-	•	•	•
akıp gitmek	•	•	-	-	•	•	-
rahat olmak	-	•	•	-	-	-	-
rahatına bakmak	-	-	-	•	-	•	-
gözünü/gözlerini (bir şeye) dikmek	-	-	-	•	•	-	•
sesini çıkarmamak	-	-	-	-	-	•	-
üstüne almamak	-	-	-	-	•	-	-
davul çalmak	-	-	-	-	-	-	•
ses çıkarmamak	•	•	•	•	-	-	•
bağ bozmak	-	-	-	-	-	-	-
su çekmek	-	-	-	•	-	-	-
önüne katmak	•	•	-	•	-	•	-
yazık olmak	-	-	-	-	-	-	-
haber almak	•	•	-	•	-	•	-
ne âlemde	-	-	-	-	-	-	-

ne gezer	-	-	-	-	-	-	•
nam salmak	-	-	-	•	•	-	-
canını almak	-	-	-	-	-	-	-
meydan okumak	•	-	-	-	-	-	-
canına kıymak	-	-	-	-	-	-	-
yüz bulmak	-	-	-	-	-	-	-
dünyaya getirmek	•	•	•	-	•	-	-
canını vermek	-	-	-	•	-	-	-
(birini veya bir şeyi) gözü tutmak	-	-	-	-	-	-	-
ne söylüyorsun	-	-	-	-	-	-	•
gönül vermek	-	-	-	•	-	•	-
razı olmak (gelmek)	-	•	•	•	•	•	•
ömür sürmek	-	•	•	-	•	-	-

Tablo 14'e göre deyimlerden sadece "elde etmek, fark etmek, farkına varmak, ortaya çıkmak, saygı duymak, karar vermek, haber vermek" (%10,1) sınıf düzeyi ve yayınevi fark etmeksizin bütün ders kitaplarında geçmektedir. Dolayısıyla MEB Yayınevi'ne ait 7. sınıf birinci Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinleri işlenirken az sayıdaki bu deyimlerle karşılaşan öğrenciler, kitaplarda bir değişiklik olmadığı müddetçe sonraki sınıflarda da karşılaşacaklardır. Ayrıca bu deyimlerin Kitap içinde, Millî Kültür teması dışındaki diğer bölümlerde de geçtiğini belirtmek gerekir. "Konuk ağırlamak, sınava çek(il)mek, şaheser yaratmak, aklını kaçırmak, göreyim seni, cesaret göstermek, hatırına getirmek, (bir işin, şeyin) başına oturmak, bağ bozmak, yazık olmak, ne âlemde, canını almak, canına kıymak, yüz bulmak, (birini veya bir şeyi) gözü tutmak" deyimlerinin (%21,7) ise Kitap'ta bir kez (Millî Kültür temasında) geçtiği, diğer sınıf düzeylerindeki kitaplarda mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Kalan 47 deyim (%68,1) 5, 6, 7 (MEB Yayınevine ait birinci Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması dışındaki bölümler veya diğer 7. sınıf kitaplarında) veya 8. sınıf ders kitaplarında en az bir kez tekrar geçtiği belirlenmiştir. Bunlardan "ad almak, iz bırakmak, vakit geçirmek, (birinin) adını taşımak, karara varmak, zaman almak, dili tutulmak, (bir durum) açığa çıkmak, söz vermek, (hayata) gözlerini yummak/kapamak, (bir şeyin) başına geçmek, aklından çık(ma)mak, akıp gitmek, gözünü/gözlerini (bir şeye) dikmek, üstüne almamak, nam salmak, dünyaya getirmek, razı olmak (gelmek), ömür sürmek" (%40,4), Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması dışındaki bölümlerinde yeniden görülmekteyken geri kalanları (59,6) görülmemektedir.

Tablo 15.

MEB Yayınevinin 7. sınıflara yönelik Birinci Ders Kitabı'ndaki (7₁) Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen atasözleri

Atasözü	Atasözünün Geçtiği Cümle	Sayfa No.
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.	"Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır."	95
Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sohbet ister kahve bahane.	"Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sohbet ister kahve bahane."	95

Tablo 15'e göz atıldığında MEB tarafından yayımlanan birinci Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinlerinde 2 atasözünün geçtiği görülmektedir. Bu metinlerde 69 deyim karşılık sadece 2 atasözünün geçmesinin bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Bilgilendirici bir metinde geçen söz konusu atasözleri, Türk kültüründe önemli bir yere sahip "kahve" üzerine olup bağımlı ve bağımsız biçimbirimlerinin dizilimi açısından TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde de aynı şekilde geçmektedir.

Tablo 16.

MEB Yayınevinin 7. sınıflara yönelik Birinci Ders Kitabı'nın (7₁) Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen atasözlerinin, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Atasözü	Ders Kitapları
---------	----------------

	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele.	-	-	-	-	-	-	-
Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sohbet ister kahve bahane.	-	-	-	-	-	-	-

Yukarıdaki tabloya bakıldığında atasözlerinin, Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinlerinden birinde bir kez geçtiği; bu tema dışında veya sınıf düzeyi ile yayınevi fark etmeksizin diğer ders kitaplarında mevcut olmadığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla MEB tarafından 7. sınıf düzeyinde yayımlanan Türkçe Ders Kitabı ile öğrenim gören öğrenciler, bu atasözleri ile ne önceki sınıfta ne de ilerleyen sınıflarda karşılaşmaktadır.

Tablo 17.

MEB Yayınevinin 7. sınıflara yönelik İkinci Ders Kitabı'nda (7₂) tespit edilen deyimler

Deyim	Deyimin Geçtiği Cümle	Sayfa No./Süre
ekip biçmek	"Bir avuçluk toprağını eker biçer, yiyeceğini sağlar (...)"	172
elinden almak	"Almış karısını adamcağızın elinden, iki çocukla ortalıkta kalakalmış adam."	172
ortada kalmak	"Almış karısını adamcağızın elinden, iki çocukla ortalıkta kalakalmış adam."	172
(ya) var (ya) yok	"Kız, yedi yaşında ya var ya yok; oğlanı, Yusuf'u dersin ancak beşindeymiş."	172
karar vermek	"Adam (...) karar vermiş evlenmeye."	172
(birini, bir şeyi) salık vermek	"Adamın evlenme isteği duyulunca köyde, başlamışlar yaşlılar salık vermelere (...)"	173
bildiğini okumak	"Demiş ama yarın olmuş, kadın gene kendi bildiğini okumakta."	173
avucunun içine almak	"Böyle böyle adamı almış avuçlarına, çocuklara da gizli saklı etmediğini komaz olmuş. (...)"	173
etmediğini bırakmamak (komamak)	"Böyle böyle adamı almış avuçlarına, çocuklara da gizli saklı etmediğini komaz olmuş. (...)"	173
(birine) korku salmak	"Çocukların yüreklerine bir korku salmış ki ne korku!"	173
önüne katmak	"Çocuklar, oğlakları önlerine katıp düşmüşler ormana."	173
(birinin) hoşuna gitmek	"Çok hoşlarına gitmiş orman."	173
gibi gelmek	"Yelin ağaçlardaki sesi ninni gibi gelirmiş onlara (...)"	173
buz gibi	"Hele buz gibi pınarlara rastladıkça sevinçlerinden deliye dönerlermiş, birbirlerini ıslatarak oynarlarmış oluk başında."	173
deliye dönmek	"Hele buz gibi pınarlara rastladıkça sevinçlerinden deliye dönerlermiş, birbirlerini ıslatarak oynarlarmış oluk başında."	173
karanlık bas(tır)mak	"Karanlık bastırmakta bir yandan, göğce oğlak yitik öte yandan." "Ormana çökmekte olan karanlıkta küçük yüreklerini güm güm öttürmekte."	174
sakın ha	"Derken karanlık iyice bastırmış, gece kuşlarının sesleri doldurmuş ormanı kendi ağıtlarıyla birlikte." "Sakın ha sakın, oğlakların bir tekini bile yitirmeyin!" dedi."	174
nasıl olmuşsa	"Nasıl olmuşsa olmuş, ikisi de birer kuş olmuş o saat."	174
haber vermek	"Görürseniz göğce oğlağı Yusufçuk'a haber verin, e mi?" "Her zaman, her yerde perde kurulabilir."	174
perde kurmak	"Osmanlı İmparatorluğu içinde Karagöz en çok İstanbul'da perde kurar ve yine en çok ramazan ayında gösteriler olurdu."	178, 179
iz bırakmak	"Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da birçok ülkede iz bıraktı. (...)"	178
görev almak	"Gerekirse kukla da oynatabilir, meddahlık yapabilir veya ilgili bir tiyatro gösterisinde görev alabilirlerdi."	179
yeri olmak	"Ramazanın elbette ayrı bir yeri vardı."	179
işe girmek	"İşe yeni giren, malzemeleri taşımak görevi ile başlar (...)"	179
sahip çıkmak	"Karagöz, ne yazık ki sahip çıkılmadığı ve sanatçıları onu kendi imkânları ile yaşatmak zorunda kaldıkları için bu duruma düşmüştür."	179

zorunda kalmak (olmak)	"Karagöz, ne yazık ki sahip çıkılmadığı ve sanatçıları onu kendi imkânları ile yaşatmak zorunda kaldıkları için bu duruma düşmüştür."	179
... durumuna düşmek	"Karagöz, ne yazık ki sahip çıkılmadığı ve sanatçıları onu kendi imkânları ile yaşatmak zorunda kaldıkları için bu duruma düşmüştür."	179
(bir şeyin) yerini tutmak	"Televizyonda onu seyretmek canlı olarak seyretmenin yerini tutamaz!"	179
yoksun olmak	"Yıllar yılı okumamış, okutulmamış Anadolu insanı yazıdan yoksun olunca düşüncelerini kendine özgü şekillerle, renklerle dile getirmeye çalışmış."	186
dile getirmek	"Yıllar yılı okumamış, okutulmamış Anadolu insanı yazıdan yoksun olunca düşüncelerini kendine özgü şekillerle, renklerle dile getirmeye çalışmış." "Allah aşkıyla dile getirdiklerinin, dünyanın yedi kıtasında da aynı sedayla yankılandığı bir derviş."	186, 00.17
(bir şeyin) başına geçmek	"Anadolu kadını, tezgâhının ya da gergefinin başına geçti mi tam bir okuryazardır."	186
göz alabildiğine	"Göz alabildiğine bozlaşan Anadolu' da yeşile, kırmızıya, maviye, turuncuya özlem çeken insanlar; susuzluklarını kilimlere döktükleri arı duru renklerle gidermeye çalışırlar."	186
özlem(ini) çekmek	"Göz alabildiğine bozlaşan Anadolu' da yeşile, kırmızıya, maviye, turuncuya özlem çeken insanlar; susuzluklarını kilimlere döktükleri arı duru renklerle gidermeye çalışırlar."	186
dilinden anlamak	"Kilimlerin dilinden anlayanlar onu kitap gibi okur, dokuyanın ne demek istediğini anlarlar."	187
yüreği sızlamak	"Bir gün bir yörük beyi, çadırının önüne atılmış bir kilimi görünce yüreği sızlar."	187
dili çözülmek	"Sonra dili çözülür:"	187
söz vermek	"Ben de söz verdim."	187
gönül vermek	"Kızımsa fakir bir delikanlıya gönül vermiş."	187
az kaldı/kalsın	"Az kalsın yanılacaktım."	187
elde etmek	"Önceleri köy ve kasabaların yanı başında "boyalık" denen bir yerde bu bitkiler yetiştirilir, boyaların tümü buradan elde edilirdi."	188
renk vermek/katmak	"Anadolu' da kilim demek, hayata renk vermek ve tabiata hâkim olmak demek..."	188
eli dar (darda) olmak	"Hiç darda olmasam ödemez miyim?"	196
gözleri parlamak/parıldamak	"Komşunun gözleri sevinçle parlar:"	196
kış bas(tır)mak	"Kış bastırmuş, fanilayı kim almaz (...)"	196
işini bilmek	"Köftehor, der, işini biliyorsun."	196
işine koyulmak	"Sonra yeniden koyulup işine:"	197
gözüm çıksın/kör olsun	"Gözüm çıksın sende de akıl varsa."	197
ayağa kalkmak	"Babası, bilgiler sultanı Bahaeddin Veled, Celaleddin emeklemeyi bırakıp ayağa kalktığı gün boynuna yeşil kapaklı Kur'an-ı Kerim'i asarak onu ilmi yere değer sakallarıyla eş değer Burhaneddin Tirmizî'ye emanet etti."	00.56
galip çıkmak	"Babası, Belh'teki bir derste felsefeci Fahreddin Râzi ile üç gün üç gece süren bir tartışmadan galip çıktı."	01.17
diz çökmek	"Babasının tanıştırdığı hekimler hekimi mutasavvıf Feridüddin Attar, genç Celaleddin ile aynı seviyeye inip diz çöktü."	02.05
yüreği yangın yeri olmak	"Babasının vefatıyla yüreği yangın yeri olan Celaleddin, ilk hocası Burhaneddin Tirmizî'yi yanına çağırdı."	02.34
kalbi sıkışmak	"Celaleddin talebeleriyle hanın önünden tırsıla geçerken karalar içindeki bir adamı görür gibi oldu, kalbi sıkıştı."	03.13
fark etmek	"Beş dakika sonra ise atının eyerinden sertçe tutulduğunu fark etti." "Bunu fark eden Şems ise sırtına çuvalını alıp kendisinin bile bilmediği bir yere gitti."	03.18, 03.59
ney üfleme (üfürmek)	"Neyin üflendiği, bendirin çalındığı dolunay akşamlarında Şems ona semayı, kayıp giden yıldızları gösterip Yaradan aşkını anlattı."	03.35
selam vermek	"Ailesi Mevlana ile aynı sofraya oturmayı bırakıyor, esnaf ise verdiği selamları almaz oluyordu."	03.57

ortak olmak	"Bunu göre çiraklar ise çekiçlerini vurarak Allah aşkına dönülen semaya ortak oldu."	04.22
-------------	--	-------

MEB'in 7. sınıflar için yayımladığı ikinci Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinlerinde ise 56 deyim in geçtiği Tablo 17'de görülmektedir. Bu sayı, Ders Destek Yayınevinde yayımlanan Ders Kitabı'ndaki deyim sayısı (53) hemen hemen aynıdır fakat yine MEB'in yayımlanmış olduğu birinci Ders Kitabı'na kıyasla daha azdır. Aynı Yayınevi tarafından basılan 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki Millî Kültür teması metinlerinde birbirinden farklı sayıda (56'ya 69) deyim e yer verilmesinin tutarsızlık teşkil ettiği düşünülmektedir. Deyimlerin 9'u (%16) dinleme metninde (*Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* başlıklı hikâye edici metinde) geçerken kalanları, temadaki diğer metinlerde yer almaktadır. Bu metinlerden ilki olan *Yusuřçuk* başlıklı hikâye edici bir metin türü olan efsanede 19 (%33,9), *Karagöz Nedir?* başlıklı bilgilendirici metinde 9 (%16); *Anadolu'da Kilim Demek* başlıklı bilgilendirici metinde 13 (%23,2); *Nasreddin Hoca Hikâyeleri* adlı manzum hikâyede ise 6 (%10,7) deyimle karşılaşılmaktadır. Görüldüğü üzere temadaki metinlerde deyimler sayı bakımından dengesiz dağılmıştır. Deyimlerin hikâye edici metinlerde (*Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, *Yusuřçuk* ve *Nasreddin Hoca Hikâyeleri*) daha fazla olduğu ifade edilebilir. "Dile getirmek" deyimi tema içindeki iki farklı metinde (*Anadolu'da Kilim Demek* ile *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* başlıklı metinlerde) tekrar etmiştir. Söz konusu deyimle öğrencilerin farklı aralıklarda yeniden karşılaşmaları adına bu durumun olumlu olduğu söylenebilir.

"(Ya) var (ya) yok, buz gibi, sakın ha, nasıl olmuşsa, göz alabildiğine, az kaldı/kalsın, renk vermek/katmak, gözüm çıksın/kör olsun" deyimlerini meydana getiren biçimbirimlerin herhangi bir bağımlı biçimbirim almadan TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki biçimleriyle aynı şekilde, cümlelerde geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar dışındaki deyimlerde ise değişim meydana gelmiştir: ortada kalmak > ortalıkta kalakalmak, sahip çıkmak > sahip çıkılmadığı, dili çözülmek > dili çözülür vb. "Yeri olmak" deyiminde sonuncu bağımsız biçimbirim yerine Sözlüktekinden farklı bir bağımsız biçimbirim getirildiği görülür: "Ramazan'ın elbette ayrı bir yeri vardı.". "Karanlık bas(tır)mak, işe girmek, gözleri parlamak/parıldamak" deyimleri ise Sözlükteki biçimlerinden ayrı olarak araya başka bağımsız biçimbirimler almıştır (karanlık iyice bastırılmış, işe yeni giren, gözleri sevinçle parlar). "Karanlık bas(tır)mak deyiminin Kitap'ta ayrıca başka bir cümlede sonuncu bağımsız biçimbiriminin Sözlüktekinden farklı bir biçimbirimle değiştirilip ters sırada dizilerek geçtiği belirlenmiştir: "... çökmekte olan karanlıksa ...". "Elinden almak, işine koyulmak, selam vermek" deyimleri kitaptaki metinde, bağımsız biçimbirimlerinin yerleri değiştirilerek cümlelerde geçmektedir: "Almış karısını adamcağızın elinden...", "... yeniden koyulup işine..."; "... verdiği selamları almaz...". "Avucunun içine almak" deyiminde de benzer durumun yanı sıra aradaki bağımsız biçimbirim ortadan kaldırılması söz konusudur: "Böyle böyle adamı almış avuçlarına ...". "Eli darda olmak" deyiminde de aradaki bağımsız biçimbirim ortadan kaybolmuştur: "Hiç darda olmasam ödemez miyim?"

Tablo 18.

MEB Yayınevinin 7. sınıflara yönelik İkinci Ders Kitabı'nın (7₂) Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimlerin, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Deyimler	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
ekip biçmek	-	-	-	-	-	-	-
elinden almak	•	•	•	-	-	-	•
ortada kalmak	•	•	•	-	-	-	-
(ya) var (ya) yok	-	-	-	-	-	-	-
karar vermek	•	•	•	•	•	•	•
(birini, bir şeyi) salık vermek	-	-	-	-	-	-	-
bildiğini okumak	-	-	-	-	-	-	-
avucuna/avucunun içine almak	-	-	-	-	-	-	-

etmediğini bırakmamak (komamak)	-	-	-	-	-	-	-
(birine) korku salmak	-	-	-	•	-	-	-
önüne katmak	•	-	-	-	-	•	-
(birinin) hoşuna gitmek gibi gelmek	-	•	•	•	•	•	•
buz gibi	•	•	•	•	•	-	-
deliye dönmek	•	-	-	-	-	-	•
karanlık bas(tır)mak	-	-	-	-	-	-	•
sakın ha	-	-	-	-	-	-	-
nasıl olmuşsa	-	-	-	-	-	-	-
haber vermek	•	•	•	•	•	•	•
perde kurmak	-	-	-	-	-	-	-
iz bırakmak	-	•	•	•	•	•	-
görev almak	-	•	•	•	-	-	-
yeri olmak	-	•	•	•	•	•	•
işe girmek	-	-	-	-	-	-	•
sahip çıkmak	•	•	•	•	•	•	•
zorunda kalmak (olmak)	•	•	•	•	•	•	•
... durumuna düşmek	-	-	-	•	-	•	•
(bir şeyin) yerini tutmak	-	•	•	-	-	-	-
yoksun olmak	-	-	-	•	-	-	-
dile getirmek	•	•	•	•	•	•	•
(bir şeyin) başına geçmek	-	•	-	•	•	•	-
göz alabildiğine	-	-	-	-	-	•	-
özlem(ini) çekmek	-	-	-	-	-	-	-
dilinden anlamak	-	-	-	•	-	-	-
yüreği sızlamak	-	-	-	•	-	-	-
dili çözülmek	•	•	-	•	-	-	-
söz vermek	-	-	•	•	•	•	•
gönül vermek	-	-	-	•	-	-	-
az kaldı/kalsın	•	-	-	•	-	•	-
elde etmek	•	•	•	•	•	•	•
renk vermek/katmak	•	•	•	•	-	•	-
eli dar (darda) olmak	-	-	-	-	-	-	-
gözleri parlamak/parıldamak	•	-	-	-	-	-	•
kış bas(tır)mak	-	-	-	-	-	-	-
işini bilmek	-	-	-	-	-	-	-
işine koyulmak	-	-	-	-	-	-	-
gözüm çıksın/kör olsun	-	-	-	-	-	-	-
ayağa kalkmak	•	•	•	•	•	•	•
galip çıkmak	-	-	-	-	-	-	•
diz çökmek	-	-	-	•	•	-	•
yüreği yangın yeri olmak	-	-	-	-	-	-	-
kalbi sıkışmak	-	-	-	-	-	-	-
fark etmek	•	•	•	•	•	•	•
ney üfleme (üfürmek)	•	-	-	-	-	-	-
selam vermek	•	•	•	•	•	•	-
ortak olmak	-	•	•	•	•	-	-

Tabloya göre deyimlerden sadece “karar vermek, haber vermek, zorunda kalmak (olmak), dile getirmek, elde etmek, ayağa kalkmak, fark etmek” (%12,5) sınıf düzeyi ve yayınevi fark etmeksizin bütün ders kitaplarında geçmektedir. Dolayısıyla MEB Yayınevine ait 7. sınıf ikinci Türkçe Ders Kitabı’ndaki Millî Kültür teması metinleri işlenirken az sayıdaki bu deyimlerle karşılaşan öğrenciler, kitaplarda bir değişiklik olmadığı müddetçe sonraki sınıflarda da karşılaşacaklardır. Ayrıca bu deyimlerin Kitap’ta, Millî Kültür teması dışındaki diğer bölümlerde de geçtiğini belirtmek gerekir. “Ekip biçmek, (ya) var (ya) yok, (birini, bir şeyi) salık vermek, bildiğini okumak, avucuna/ avucunun içine almak, etmediğini bırakmamak (komamak), sakın ha, nasıl olmuşsa, perde kurmak, özlem(ini) çekmek, eli dar (darda) olmak, kış bas(tır)mak, işini bilmek, işine koyulmak, gözüm çıksın/kör olsun, yüreği yangın yeri olmak, kalbi sıkışmak” deyimlerinin (%30,4) ise Ders Kitabı’nda bir kez (Millî Kültür temasında) geçtiği, diğer sınıf düzeylerindeki kitaplarda mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Kalan 32 deyim (%57,1) 5, 6, 7 (MEB Yayınevine ait ikinci Ders Kitabı’nın Millî Kültür teması metinleri dışındaki bölümler veya diğer 7. sınıf kitaplarında) veya 8. sınıf ders kitaplarında en az bir kez tekrar geçtiği belirlenmiştir. Bunlardan “önüne katmak, (birinin) hoşuna gitmek, gibi gelmek, iz bırakmak, yeri olmak, sahip çıkmak, ... durumuna düşmek, (bir şeyin) başına geçmek, göz alabildiğine, söz vermek, az kaldı/kalsın, renk vermek/katmak, selam vermek” (%40,6), Ders Kitabı’nın Millî Kültür teması dışındaki bölümlerinde yeniden görülmekteyken kalan 19 deyim (%59,4) görülmemektedir.

Tablo 19.

MEB Yayınevinin 7. sınıflara yönelik İkinci Ders Kitabı’ndaki (7₂) Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen atasözleri

Atasözü	Atasözünün Geçtiği Cümle	Sayfa No.
Taşıma su ile değirmen dönmez.	“Taşıma suyla değirmen dönmez, demişler.”	172
Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz.	“Elden gelen öğün olmaz, demişler.”	172

Tabloya 19’a bakıldığında, birinci Ders Kitabı’nda olduğu gibi, MEB’in 7. sınıflar için yayımlanmış olduğu ikinci Türkçe Ders Kitabı’nın Millî Kültür teması metinlerinde de sadece 2 atasözünün geçtiği görülmektedir. Hikâye edici bir metinde karşılaşılan bu atasözleri, bağımlı ve bağımsız biçimbirimlerinin dizilimi açısından TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde de aynı şekilde geçmektedir.

Tablo 20.

MEB Yayınevinin 7. sınıflara yönelik İkinci Ders Kitabı’nın (7₂) Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen atasözlerinin, Kitap’ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Atasözü	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
Taşıma su ile değirmen dönmez.	•	-	-	-	-	-	-
Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz.	-	-	-	-	-	-	-

Tabloya göre Ders Kitabı’nın Millî Kültür teması metinlerinde “Taşıma su ile değirmen dönmez.” ve “Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz.” atasözleri ile bir kez karşılaşmaktadır. “Taşıma su ile değirmen dönmez.” atasözünün 5. sınıfta okutulan ve MEB tarafından yayımlanan Türkçe Ders Kitabı’nın bir yerinde geçtiği de tespit edilmiştir. Bunun dışında atasözlerinin, incelenen Ders Kitabı’nın içindeki diğer kısımlarda veya sınıf düzeyi ile yayınevi fark etmeksizin diğer ders kitaplarında mevcut olmadığı görülmektedir. Eş ifadeyle MEB tarafından 7. sınıf düzeyinde yayımlanan söz konusu Türkçe Ders Kitabı ile öğrenim gören öğrenciler “Taşıma su ile değirmen dönmez.” atasözünün, 5. sınıf Türkçe Ders Kitabı’nın bir yerinde geçmesi dışında bu atasözleri ile ne önceki sınıfta ne de ilerleyen sınıflarda karşılaşmaktadır.

8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Deyim ve Atasözü Varlığı

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 2729 sayılı Tebliğler Dergisi'nde sunulan bilgilere göre 2018-2019 eğitim-öğretim yılında, 8. sınıf düzeyinde sadece MEB'in yayımlanmış olduğu Türkçe Ders Kitabı okutulmaktadır. Bahsi geçen Kitap'ta tespit edilen deyim ve atasözleri, içinde geçtikleri cümlelerin yanı sıra kitaptaki sayfa numarası veya (dinleme metni ise) medyanın süresi belirtilerek aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 21.

MEB Yayinevine ait 8. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimler

Deyim	Deyimin Geçtiği Cümle	Sayfa No./Süre
çağ açmak	"Çağları ben açtım, çağlar sustu benimle (...)"	128
karar vermek	"Orasını biz bilemeyiz, kararı siz vereceksiniz." "Atını durdurup orada konaklamaya karar verir." "Bir araya gelip birleştiler; Türklerden öç almaya karar verdiler, onların üzerlerine yürüdüler." "En iyisi dağların içinde insan yolu düşmez, sapa bir yer bulup orada yerleşelim." diye karar verdiler." "Böyle konuşup karar verilince Ergenekon'dan çıkmak için bir yol aramaya başladılar, bulamadılar."	132, 133, 138, 139
ele geçirmek	"(...) ancak Konya'nın güneybatısı henüz ele geçirilmemiş, Bizans'ın elinde bulunmaktadır."	132
elinde bulunmak	"(...) ancak Konya'nın güneybatısı henüz ele geçirilmemiş, Bizans'ın elinde bulunmaktadır."	132
ortaya çıkmak	"Rüyasında nur yüzlü, ak sakallı bir Türkmen kocası ortaya çıkar ve sultana seslenir:" "Bu törenler çok geniş bir coğrafyaya yayılsa da asırları dün, gönülleri bir eden ortak bir kültür havzasının ortak gelenekleri olarak ortaya çıktılar."	132, 03.17
yarından tezi yok	"Yarından tezi yok, atını ovalara sür."	132
şekil almak	"Bu ad söylene söylene bugünkü şeklini almış, 'Burdur' olarak söylenir olmuş." "Zamanla bu ad, bugünkü şeklini alır."	133
ad koymak	"Adını da yaşlı oymak başının emrinden alarak 'Burada dur' diye koyarlar."	133
acı gelmek	"Bu durum ise diğer öteki kavimlere acı geliyordu."	138
bir araya gelmek	"Bir araya gelip birleştiler; Türklerden öç almaya karar verdiler, onların üzerlerine yürüdüler."	138
öç almak	"Bir araya gelip birleştiler; Türklerden öç almaya karar verdiler, onların üzerlerine yürüdüler."	138
üzerine yürümek	"Bir araya gelip birleştiler; Türklerden öç almaya karar verdiler, onların üzerlerine yürüdüler."	138
üstün olmak	"Sonunda Göktürkler üstün geldi."	138
düşman olmak	"Bu yenilgi üzerine Göktürlere düşman olan kavimler büsbütün öfkelenediler, av yerine toplandılar ve bir arada konuşular." "Ergenekon'un dışında kim bizimle dost olursa dost olalım, düşman olursa vuruşalım."	138, 139
hile yapmak	"Dediler ki: "Göktürlere hile yapmazsak işimiz sonunda pek yaman olacak."	138
tan ağarmak	"Bu konuşmadan sonra tan ağarınca, sanki baskına uğramışlar gibi, işe yaramayan mallarını bırakıp kaçtılar."	138
baskına uğramak	"Bu konuşmadan sonra tan ağarınca, sanki baskına uğramışlar gibi, işe yaramayan mallarını bırakıp kaçtılar."	138
işe yaramak	"Bu konuşmadan sonra tan ağarınca, sanki baskına uğramışlar gibi, işe yaramayan mallarını bırakıp kaçtılar."	138
hâli kalmamak	"Bunu gören Göktürkler: 'Düşmanlarımızda savaştığımız hâl kalmadı, kaçıyorlar.' diye düşünerek kaçanların arkasına düştüler."	138
arkasına düşmek	"Bunu gören Göktürkler: 'Düşmanlarımızda savaştığımız hâl kalmadı, kaçıyorlar.' diye düşünerek kaçanların arkasına düştüler."	138
geri dönmek	"Düşmanlar, Göktürkleri görünce hemen geri döndüler, Göktürkleri gevşek bir durumda yakaladılar, vuruşmaya başladılar."	138
kılıçtan geçirmek	"Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdiler, küçükleri kul edindiler, her birini alıp kendi evlerine götürdüler."	138

kul etmek	"Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdiler, küçükleri kul edindiler, her birini alıp kendi evlerine götürdüler."	138
sağ kalmak	"Yalnız Kayan adındaki en küçük oğlu sağ kaldı."	138
yolu düşmek	"En iyisi dağların içinde insan yolu düşmez, sapa bir yer bulup orada yerleşelim." diye karar verdiler."	139
yer bulmak	"En iyisi dağların içinde insan yolu düşmez, sapa bir yer bulup orada yerleşelim." diye karar verdiler."	139
ad vermek	"Tukuz'dan olan çocuklara iki ayrı ad verdiler."	139
iyi karşılamak	"Bunu kimi iyi karşıladı, boyun eğdi, Börteçine'yi kendi hakanları bildi."	139
boyun eğmek	"Bunu kimi iyi karşıladı, boyun eğdi, Börteçine'yi kendi hakanları bildi."	139
karşı çıkmak	"Kimi de iyi görmedi, karşı çıktı."	139
bir düşüncedir almak	"Kız gelinlik çağına erince Bey'i bir düşüncedir almış."	151
hüner göstermek	"Belirtilen günde kızın penceresi önünde, şıvgın gibi yiğitler toplanmış, her yiğit hünerini göstermeye başlamış."	151
oralı bile olmamak	"Kimi elli okkalık güzlerini havaya uçurmuş, kimi at üzerinde en zor hareketleri yapmış, kız oralı bile olmaması, başını çevirip bakmamış."	
yerinde duramamak	"Tokmak davula indikçe Bey kızı yerinde duramaz olmuş."	151
yüreği yanmak	"Yüreği alev alev yanmaya, adımları dışarı doğru kaymaya başlamış."	151
güneş batmak	"Güneş batarken de kız meydanında nazlı nazlı görünmüş."	151
alkış tufanı kopmak	"Görünmesiyle de bir alkış tufanı kopmuş."	151
baş tacı etmek	"O günden sonra davul, düğünlerin baş tacı olmuş..."	151
yerinden oynatmak	"Davulun sesi, insanı yerinden oynatır, yüreğini hoplatır derler."	151
yüreğini hoplatmak	"Davulun sesi, insanı yerinden oynatır, yüreğini hoplatır derler."	151
heyecan vermek	"Bu ses buruk bir heyecan verir." "Seferlerde, Türk ordusunun yanında 'mehter' de yürür, yol boyu marşlar çalarak heyecan verirdi."	151
şevk vermek	"Bu yüzden Türkler, savaş alanlarında davulun büyüğü olan kös çaldırır, orduya şevk verirlermiş." "Pehlivanlar elense tutarlarken davulcular onlara şevk verir, güç katar."	151, 152
yüreği ferahlamak	"Vurdukça dışarı dökülür, döküldükçe yürekler ferahlar, boşalır."	151
davul dövmek	"Davulu neden dövüyorsun?" "Ben davulu dövmezsem o beni dövecek de ondan. Davul dövüldükçe yürek hafifler." "Davul dövünür, gelin ağlar."	151, 152
düşünüp taşınmak	"Anadolu insanı düşünüp taşınmış."	151
görev vermek	"Tok bir sesle uyandırmak, uyandıktan sonra da eğlendirmek daha uygun demişler ve davulcuya bu görevi vermişler."	151
oruç tutmak	"Orucunu tut da gel"	152
meydana gelmek	"Başka bir yerde meydana gelen hoş bir olay, allanıp pullanarak anlatılırsa kulağa daha hoş gelir anlamında olsa gerek bu söz."	152
davul çalmak	"Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde kırk davulun birden çalındığını düşününüz."	152
el ense çekmek/etmek	"Pehlivanlar elense tutarlarken davulcular onlara şevk verir, güç katar."	152
ayağa kaldırmak	"Tüm İstanbul'u ayağa kaldırmış." "Gülmüşler, sen gerçekten Hoca'nın torunusun, İstanbul'u ayağa kaldıran bu atla kös buna delildir."	152
yer almak	"Oğuz Kapan Destanı'nda gördüğümüz bu toylar en ayrıntılı biçimde Dede Korkut Kitabı'nda da yer alır."	00.34
kendini göstermek	"Günümüzde daha çok tarım alanlarında kendini gösteren toylar (...)", "Bu bahçede de ürün kendini göstermiş ama yine de çapalamak ve zararlı ot temizliği yapmak gerekir."	00.52, 06.21
akla gelmek	"Bağbozumu şenlikleri ilk akla gelen şenliklerdir."	01.43
saya gezmek	"Henüz bahar gelmemişken baharın habercisi olarak saya gezme veya koyunun yüzü törenleri yapılır."	01.55
yemek vermek	"Bugünlerde çoluk çocuk, genç yaşlı toplanarak saya gezme yapar, maniler söylenir, yemekler verilir."	02.15

razı olmak (gelmek)	"Allah sizden razı olsun."	02.20
bereket versin	"Allah bereket versin." "Saçı bereket versin."	02.31, 03.54
boy vermek	"Mevsimi gelip tohum toprakta çimlenir, boy verir, yeşerir."	05.54
emek vermek	"Onlar toprağa emek verdikten sonra şartlar da uygun gelişmişse mahsul alınabileceğini iyi bilen bir çiftçi ailesi."	06.43
meyveye durmak	"Bir tarafta ekinler bir tarafta sebzeler yeşerirken ağaçlar meyveye durur ve çiçeklenir."	07.03
eksik olmamak	"Bu dönemde bazı meyveler kısa süren saltanatını başka bir meyveye bırakırken bazıları yaz boyunca sergilerden eksik olmaz."	11.15
başta gelmek	"Yazın en önemli meyveleri arasında kavun ve karpuz başta gelir."	11.47
türkü söylemek	"Bu bayramda şenlikler yapılır, türküler söylenir."	12.30
sevk etmek	"Dualarla toplanan zeytinler yağlık ve sofralık olarak fabrikalara, atölyelere sevk edilir."	16.22
turşu kurmak	"Bu mevsimde turşular da kurur."	17.59
meyve almak	"Topraktan birçok ürün bahar ve yaz aylarında alınırken kışın meyvesi turuncgillerdir.", "Mahsul alınca da yine dua ve şükürle karşılık verir."	19.07, 21.29
sessizliğe gömülme	Yakında yağışlar artacak, kar gelecek; tabiat büyük bir sessizliğe gömülecek, bahar gelince yeniden dirilecek, bolluk bereket saçacaktır.	20.11
elde etmek	Onlarca ürünü bu topraklardan elde ediyoruz.	20.29
alın teri dökmek	"İnsanımız çalışıp alın terini aktıp toprağa tohum saçarken dua eder ve karşılığını Allah'tan bekler."	21.17
karşılık vermek	"Mahsul alınca da yine dua ve şükürle karşılık verir."	21.29

Tabloya göre MEB tarafından yayımlanan 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür temasına ait metinlerde toplam 71 deyim bulunmaktadır. Bunlardan 20'si (%28,1) dinleme metninde (*Türklerde Toylar, Merasimler, Festivaller ve Şenlikler* başlıklı bilgilendirici metinde) geçerken kalanları, temadaki diğer metinlerde yer almaktadır. Bu metinlerden ilki olan *Anadolu Uygarlıkları* başlıklı bilgilendirici metinde yalnızca 1 (%1,4), *Burada Dur* başlıklı hikâye edici metinde 7 (%9,8), *Ergenekon Destanı* başlıklı diğer bir hikâye edici metinde 22 (%30,9), *Anadolu Davulu* başlıklı bilgilendirici metinde ise 21 (%29,5) deyimle karşılaşılmaktadır. Görüldüğü üzere metin türü fark etmeksizin deyimlerin birbirinden farklı sayılarda kendine yer bulduğu, dolayısıyla sayı bakımından dengesiz bir dağılım gösterdiği ifade edilebilir. Özellikle bilgilendirici metin türlerinde deyimlere daha çok rastlanmaktadır.

"Yarımdan tezi yok, bereket versin" deyimini meydana getiren biçimbirimlerin herhangi bir bağımlı biçimbirim almadan, TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki karşılığıyla aynı biçimde, cümlede geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar dışındaki deyimlerde ise değişim meydana gelmiştir: şekil almak > şekli alır, yüreği ferahlamak > yürekler ferahlar, davul dövmek > davul dövünür, üzerine yürümek > üzerlerine yürüdüler vb. "Üstün olmak, el ense çekmek/etmek, baş tacı etmek, alın teri dökmek" deyimlerinde sonuncu bağımsız biçimbirim yerine Sözlükteki farklı bir bağımsız biçimbirim getirildiği görülür: "Sonunda Göktürkler üstün geldi.", "Pehlivanlar elense tutarlarken davulcular onlara şevk verir, güç katar.", "O günden sonra davul, düğünlerin baş tacı olmuş...", "İnsanımız çalışıp alın terini aktıp toprağa tohum saçarken dua eder ve karşılığını Allah'tan bekler.". Bunun yanında "el ense çekmek/etmek" deyimine ait ilk iki bağımsız biçimbirim Kitap'taki cümlede "elense" şeklinde, hatalı olarak yazıldığı tespit edilmiştir. "Meyve almak" deyimine ise tam tersi bir durum söz konusu olup deyim meydana getiren bağımsız biçimbirimde değişiklik mevcuttur: "Topraktan birçok ürün bahar ve yaz aylarında alınırken kışın meyvesi turuncgillerdir.", "Mahsul alınca da yine dua ve şükürle karşılık verir.". "Karar vermek, ad koymak, yerinde duramamak, yüreği yanmak, davul çalmak, turşu kurmak" deyimleri Sözlükteki biçimlerinden ayrı olarak ön, ara veya sona başka bağımsız biçimbirim almıştır: "Kararı siz vereceksiniz.", "Adını da yaşlı oymak başının emrinden alarak 'Burada dur' diye koyarlar.", "Tokmak davula indikçe Bey kızı yerinde duramaz olmuş.", "Yüreği alev alev yanmaya, adımları dışarı doğru kaymaya başlamış.", "Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde kırk davulun birden çalındığını düşününüz.", "Bu mevsimde turşular da kurur."

Tablo 22.

MEB Yayınevine ait 8. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen deyimlerin, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Deyimler	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
çağ açmak	-	•	-	-	-	-	-
karar vermek	•	•	•	•	•	•	•
ele geçirmek	•	-	-	-	-	-	•
elinde bulunmak	•	•	•	•	•	•	-
ortaya çıkmak	•	•	•	•	•	•	•
yarından tezi yok	-	-	-	•	•	•	-
şekil almak	-	-	-	•	-	•	-
ad koymak	-	-	-	•	•	-	-
acı gelmek	-	-	-	-	-	-	-
bir araya gelmek	•	•	•	•	•	•	•
öç almak	-	-	-	•	•	-	-
üzerine yürümek	-	-	-	-	-	-	-
üstün olmak	-	•	•	•	•	•	•
düşman olmak	-	-	-	•	•	•	•
hile yapmak	•	-	-	-	•	•	-
tan ağarmak	-	-	-	-	-	-	-
baskına uğramak	-	-	-	-	-	-	-
işe yaramak	•	•	•	•	•	•	•
hâli kalmamak	-	-	-	-	-	-	-
arkasına düşmek	-	-	-	-	-	-	-
geri dönmek	•	•	•	•	•	•	•
kılıçtan geçirmek	-	-	-	-	-	-	-
kul etmek	-	-	-	-	-	-	-
sağ kalmak	-	-	-	-	-	-	-
yolu düşmek	-	-	-	-	-	•	-
yer bulmak	•	•	-	•	•	•	•
ad vermek	•	-	-	•	•	•	•
iyi karşılamak	-	•	•	•	•	-	-
boyun eğmek	-	-	-	-	-	-	•
karşı çıkmak	•	•	•	•	-	-	•
bir düşüncedir almak	-	-	-	-	-	-	-
hüner göstermek	-	-	-	-	-	-	-
oralı bile olmamak	-	-	-	-	-	-	-
yerinde duramamak	-	-	-	-	-	-	-
yüreği yanmak	-	-	-	-	-	•	-
güneş batmak	-	-	-	•	•	•	•
alkış tufanı kopmak	-	-	-	-	-	-	-
baş tacı olmak/etmek	-	-	-	-	-	-	-
yerinden oynatmak	-	-	-	-	-	-	•
yüreğini hoplatmak	-	-	-	-	-	-	-
heyecan vermek	-	•	•	•	•	•	•
şevk vermek	-	-	-	-	-	-	-
yüreği ferahlamak	-	-	-	-	-	-	-
davul dövmek	-	-	-	-	-	-	-
düşünüp taşınmak	-	-	-	-	-	-	-
görev vermek	-	-	-	-	-	-	•
oruç tutmak	-	-	-	-	-	-	-
meydana gelmek	•	•	•	•	•	•	•
davul çalmak	-	-	-	•	•	•	-

el ense çekmek/etmek	-	-	-	-	-	-	-
ayağa kaldırmak	-	-	-	-	-	-	-
yer almak	•	•	•	•	•	•	•
kendini göstermek	•	•	-	-	-	-	-
akla gelmek	•	•	•	•	•	•	•
saya gezmek	-	-	-	-	-	-	-
yemek vermek	-	-	-	-	-	-	-
razı olmak (gelmek)	-	•	-	•	•	•	•
bereket versin	-	-	-	•	•	-	•
boy vermek	-	-	-	-	-	-	-
emek vermek	-	-	-	-	•	•	-
meyveye durmak	-	-	-	-	-	-	-
eksik olmamak	•	•	•	-	•	•	•
başta gelmek	•	-	-	-	-	-	-
türkü söylemek	•	•	•	•	•	•	•
sevk etmek	-	•	-	-	•	-	-
turşu kurmak	-	-	-	-	-	-	-
meyve almak	-	-	-	-	-	-	-
sessizliğe gömülmek	-	•	-	-	-	-	-
elde etmek	•	•	•	•	•	•	•
alın teri dökmek	-	-	-	-	-	-	-
karşılık vermek	•	•	•	•	•	•	•

Tablo 22'ye göre deyimlerden sadece "karar vermek, ortaya çıkmak, bir araya gelmek, işe yaramak, geri dönmek, meydana gelmek, yer almak, akla gelmek, türkü söylemek, elde etmek, karşılık vermek" (%15,5) sınıf düzeyi ve yayınevi fark etmeksizin bütün ders kitaplarında geçmektedir. Dolayısıyla MEB Yayınevi'ne ait 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinleri işlenirken az sayıdaki bu deyimlerle karşılaşan öğrenciler, kitaplarda bir değişiklik olmadığı müddetçe sonraki sınıflarda da karşılaşacaklardır. Ayrıca bu deyimlerin, Kitap içinde, Millî Kültür teması dışındaki diğer bölümlerde de geçtiğini belirtmek gerekir. "Acı gelmek, üzerine yürümek, tan ağarmak, baskına uğramak, hâli kalmamak, arkasına düşmek, kılıçtan geçirmek, kul etmek, sağ kalmak, bir düşüncedir almak, hüner göstermek, oralı bile olmamak, yerinde duramamak, alkış tufanı kopmak, baş tacı etmek, yüreğini hoplatmak, şevk vermek, yüreği ferahlamak, davul dövmek, düşünüp taşınmak, oruç tutmak, el ense çekmek/etmek, ayağa kaldırmak, saya gezmek, yemek vermek, boy vermek, meyveye durmak, turşu kurmak, meyve almak, alın teri akıtmak (dökmek)" deyimlerinin (%42,3) ise Ders Kitabı'nda bir kez (Millî Kültür temasında) geçtiği, diğer sınıf düzeylerindeki kitaplarda mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Diğer 30 deyim (%42,3) 5, 6, 7 veya 8. (Millî Kültür teması dışında) sınıf ders kitaplarında en az bir kez tekrar geçtiği belirlenmiştir. Bunlardan "ele geçirmek, üstün olmak, düşman olmak, yer bulmak, ad vermek, boyun eğmek, karşı çıkmak, güneş batmak, yerinden oynatmak, heyecan vermek, görev vermek, razı olmak (gelmek), bereket versin, eksik olmamak" (%46,7), Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinleri dışındaki bölümlerinde yeniden görülmektedir fakat kalan deyimler (%53,3) görülmemektedir.

Tablo 23.

MEB Yayınevine ait 8. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen atasözleri

Atasözü	Atasözünün Geçtiği Cümle	Sayfa No./Süre
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.	"Davulun sesi uzaktan hoş gelir." diye bir de atasözümüz vardır."	152
Emeksiz yemek olmaz.	"Kırgız ailesi 'Emeksiz yemek olmaz.' atasözümüzde olduğu gibi çiftçiliğin birçok yan unsurla birlikte asıl olarak çalışmaya, terlemeye dayalı olduğunun şuurunda."	06.31
Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ (olur).	"(...) Anadolu'daki 'Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.' atasözünün karşılığıdır."	13.14

Ders Kitabı'nın Millî Kültür temasına ait metinlerinde 71 deyim karşılık sadece 3 atasözle karşılaşmıştır. Bu veriye dayanarak önceki sınıf düzeyleri ile birlikte 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda da söz konusu tema metinlerinin yeterince atasözü içermediği ifade edilebilir. Adı geçen atasözlerinin tamamı bilgilendirici metinlerde yer almaktadır. TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde "Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ (olur)." şeklinde geçen atasözü Kitap'taki metinde bağımsız biçimbirimlerinden "olur"un ilki ortadan kalkmış hâlde geçmektedir: Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur. Diğer iki atasözünde ise böyle bir durum söz konusu olmayıp bunların Sözlükteki karşılıklarıyla aynı biçime sahip oldukları gözlenmektedir.

Tablo 24.

MEB Yayinevine ait 8. Sınıf Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilen atasözlerinin, Kitap'ın diğer kısımlarında veya diğer sınıflara ait kitaplarda geçme durumu

Atasözü	Ders Kitapları						
	5	6 ₁	6 ₂	7 ₁	7 ₂	7 ₃	8
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.	-	-	•	-	-	-	-
Emeksiz yemek olmaz.	-	-	-	-	-	-	-
Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ (olur).	•	-	-	-	-	-	-

Tabloya göre Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde "Davulun sesi uzaktan hoş gelir.", "Emeksiz yemek olmaz." ve "Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ (olur)." atasözleri ile bir kez karşılaşmaktadır. "Davulun sesi uzaktan hoş gelir." atasözü 5. sınıfta okutulan ve MEB tarafından yayımlanan Ders Kitabı'nın, "Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ (olur)." atasözü ise 6. sınıfta okutulan MEB Yayinevine ait Ders Kitabı'nın bir yerinde geçmektedir. Bunlar dışında atasözlerinin, MEB Yayinevine ait 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın içindeki diğer kısımlarda veya sınıf düzeyi ile yayinevi fark etmeksizin diğer ders kitaplarında bulunmadığı belirlenmiştir. Başka deyişle MEB tarafından 8. sınıf düzeyinde yayımlanıp okutulan Ders Kitabı ile öğrenim gören öğrenciler, bahsi geçen atasözleri ile MEB Yayinevine ait 5 ve 6. sınıflara yönelik Türkçe ders kitapları dışında ne önceki sınıfta ne de ilerleyen sınıflarda karşılaşmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

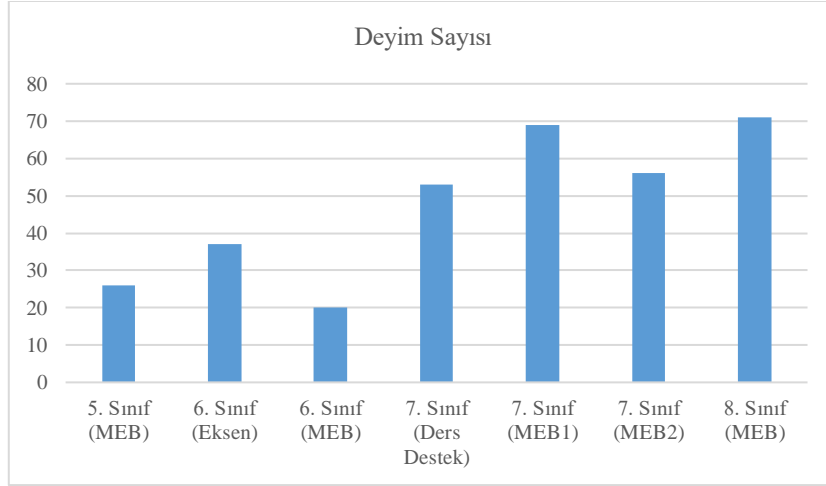
Bu bölümde araştırmanın bulgularından hareketle ulaşılan sonuçlar sunulmakta ve diğer araştırma bulgularıyla tartışılarak değerlendirilmektedir.

Ders Kitaplarının Millî Kültür Teması Metinlerindeki Deyim ve Atasözü Sayısı

Araştırmada elde edilen bulgulara göre 5. sınıf ders kitabındaki Millî Kültür teması metinlerinde toplam 26 deyimle karşılaşılırken bu sayının 6. sınıfta sırasıyla 37 ve 20, 7. sınıfta sırasıyla 53, 69 ve 56; 8. sınıfta ise 71 olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 1.

Ortaokul Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür teması metinlerindeki deyim sayısı

Bu sayılar Türkben'in (2019) araştırmasındakilerden fazladır. Zira söz konusu araştırmada 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okutulmasına karar verilmiş MEB Yayinevi'nin 5, 7 ve 8; özel bir yayinevinin 7. sınıflara yönelik Türkçe ders kitapları, deyim varlığı yönüyle incelenmiştir. İnceleme sonunda, Millî Kültür başlıklı tema metinlerinde sınıf düzeyine göre sırasıyla 5, 31, 35 ve 30 deyim tespit edilmiştir. Bu bilgilere dayanarak 2018-2019 eğitim-öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinleri bir önceki yıla ait metinlerden daha iyi durumdadır, denebilir. Ayrıca Lüle Mert (2013) tarafından incelenen, MEB Yayinevinin 2006 yılında 7. sınıflara yönelik yayımladığı Türkçe Ders Kitabı'nda toplam 38; 8. sınıflara yönelik Türkçe Ders Kitabı'nda ise toplam 42 deyim varken bu araştırmanın odağındaki 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının sadece Millî Kültür başlıklı tema metinlerinde sırasıyla 53, 69, 56 ve 71 deyim saptanmış olması deyim varlığı açısından ilgili eserlerin daha iyi durumda olduğunu ortaya koymaktadır. 5. sınıf düzeyinde de benzer bir durum söz konusudur. Yalçın (2005), özel bir yayinevi tarafından 5. sınıflara yönelik yayımlanan ve 2003-2004 eğitim-öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitabını incelediği araştırmasında toplam 24 deyim mevcut olduğunu ifade etmiştir. Oysa bu araştırmada ele alınan 5. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın sadece Millî Kültür temasındaki metinlerde 26 deyim mevcuttur.

Grafiğe tekrar dönüldüğünde, bazı sınıflarda istisna olmakla beraber deyim sayısında sınıf düzeyine bağlı olarak kademeli bir artış olduğu gözlenmektedir. Türkben'in (2019) araştırmasına göre ilgili tema metinlerinde yer alan deyimlerin sayısı sadece 5 ile 6. sınıf ders kitapları arasında artmakta, diğer sınıf düzeyleri arasında birbirine yakın seyretmektedir. Ortaokul öğrencilerinin bilişsel ve dil gelişimleri göz önüne alınırsa 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde okutulan Türkçe ders kitaplarında sınıf düzeylerine göre tespit edilen artışın yerinde olduğu da söylenebilir. Ancak aynı sınıf düzeyine yönelik farklı kitapların Millî Kültür başlıklı tema metinlerindeki deyim sayısının dengeli dağılmadığını ve bu deyimlerin farklılık gösterdiğini de belirtmek gerekir. Bu durum farklı ders kitapları ile öğrenim gören aynı sınıf düzeyindeki öğrencilerin birbirlerinden daha az veya daha fazla ve farklı deyimlerle karşılaşmaları anlamına gelmektedir.

Deyim sayılarındaki kademeli artışın atasözlerinde mevcut olmadığı görülmektedir. Hatta atasözleri sayılarının deyimlerle kıyaslanamayacak düzeyde az olduğu belirlenmiştir. MEB Yayinevine ait 5 ve 6. sınıf ders kitaplarındaki Millî Kültür teması metinlerinde herhangi bir atasözüne rastlanmazken bu sayı Eksen Yayıncılığın 6. sınıf ile Ders Destek Yayinevinin 7. sınıf ders kitaplarında 1, MEB Yayinevine ait 7. sınıf düzeyindeki iki farklı ders kitabında 2, yine MEB Yayinevine ait 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda 3'tür. Atasözlerindeki söz konusu durum Yalçın (2005), Arslan Kutlu (2006), Erkul (2008), Güftâ ve Kan (2011), Lüle Mert (2013), İnan (2016), Ceran ve Çoban'ın (2017) bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Adı geçen araştırmalarda, incelenen Türkçe ders kitaplarının tamamında veya metinlerinde atasözlerinin çok az olduğu tespit edilmiştir.

İnan'ın (2016) incelediği ve 2013 yılında MEB tarafından 7. sınıflara yönelik basılmış Türkçe Ders Kitabı'ndaki bütün metinlerde 4, aynı yıl özel bir yayınevince 8. sınıflar için basılmış Türkçe Ders Kitabı'ndaki bütün metinlerde 2; Lüle Mert'in (2013) incelediği ve 2011-2012 eğitim-öğretim yılında okutulan, MEB Yayınevine ait 7. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın tamamında 2, 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda 1 atasözünün yer aldığı ve 6. sınıf Ders Kitabı'nda hiç atasözünün bulunmadığı dikkate alınrsa bu araştırma kapsamında incelenen Eksen Yayıncılığa ait 6, Ders Destek Yayınevine ait 7, MEB Yayınevine ait 7 ile 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının sadece Millî Kültür teması metinlerindeki atasözü varlığının bile onları yakaladığı ve bazı sınıflarda geçtiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum atasözü varlığı açısından, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında okutulan ve yukarıda adları geçen kitapların lehine artış olduğunu göstermektedir. Lakin aynı sınıf düzeyine yönelik farklı kitapların Millî Kültür başlıklı tema metinlerindeki atasözü sayısının dengeli dağılmadığını ve bu atasözlerinin farklılık gösterdiğinin de altını çizmek gerekir. Dolayısıyla farklı ders kitapları ile öğrenim gören aynı sınıf düzeyindeki öğrenciler birbirlerinden daha az veya daha fazla ve farklı atasözleri ile karşılaşacaklardır.

Tespit Edilen Deyim ve Atasözlerinin Metin Türlerine Göre Dağılımı

Bu araştırmada deyim ve atasözlerinin metin türlerine göre dağılımı da incelenmiş olup ders kitaplarının neredeyse tamamında -MEB Yayınevine ait 6. sınıf Türkçe Ders Kitabı hariç- deyimlerin dengeli dağılmadığı belirlenmiştir. Örneğin 5. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın Millî Kültür temasındaki hikâye edici metinlerde toplam 24 deyim mevcutken şiir türündeki bir metinde 2 deyim bulunmaktadır, bilgilendirici bir metinde ise hiç deyim rastlanmamıştır. Ancak MEB Yayınevine ait 6. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda her bir metinde 4-5 deyim yer verilmesi ile -2 deyim içeren şiir türündeki bir metin göz ardı edildiğinde- nispeten dengenin sağlandığı söylenebilir. Deyimlerin metin türlerine göre dengesiz dağılımı, Mangır (2012) ve Türkben'in (2019) bulgularıyla örtüşmektedir. Ayrıca metin türleri arasında deyim varlığının en fazla hikâye edici metinlerde görüldüğü (toplam 183 deyim) tespit edilmiş olup bu durumun da Mangır (2012) ve Türkben'in (2019) bulgularına koşut olduğunu ifade etmek gerekir.

Ders kitaplarının tamamında atasözü varlığı sınırlı olduğu için bunların toplamda, hangi metin türlerinde kendilerine yer bulduklarına bakılmıştır. Buna göre tespit edilen atasözlerinin 3'ü hikâye edici, 6'sı bilgilendirici metinlerde bulunmaktadır. Dolayısıyla atasözlerinin de metin türlerine göre dengeli dağılım gösterdiğinden bahsedilememektedir.

Tespit Edilen Deyim ve Atasözlerinin Biçim Özellikleri

Deyim ve atasözlerine bağımlı veya bağımsız biçimbirim kullanımı açısından göz atıldığında, sınıf düzeyi fark etmeksizin ders kitaplarındaki deyimlerin çok büyük bir bölümünün TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki karşılıklarından farklı bağımlı biçimbirime sahip olduğu belirlenmiştir. Bağımsız biçimbirim yönünden bu sayı çok azdır: MEB Yayınevine ait 5. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde 2 deyim TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde karşılaşıldan farklı bağımsız biçimbirim olarak kullanılmışken Eksen Yayıncılığın 6. sınıf Ders Kitabı'nda bu sayı 6, MEB Yayınevinin 6. sınıf Ders Kitabı'nda 2; 7. sınıf düzeyindeki Ders Destek Yayınevinin Ders Kitabı ile MEB Yayınevinin birinci Ders Kitabı'nda yedi, yine MEB Yayınevine ait ikinci Ders Kitabı'nda 10; MEB Yayınevinin 8. sınıf Ders Kitabı'nda ise 11'dir. 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki atasözlerinden yalnızca birinin TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki karşılığından bağımsız biçimbirim dizilimi yönüyle ayrıldığı belirlenmiştir. Diğer atasözlerinin, Sözlükteki karşılıklarıyla aynı biçime sahip olmasında sınıf seviyelerinin gözetildiği fikri akla gelebilir ancak 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Millî Kültür teması metinlerinde, sadece bir atasözünde biçimsel farklılığa yer verilmesinin bu fikri yansıtmadığı ortaya çıkmaktadır.

Tespit Edilen Deyim ve Atasözlerinin Tekrarlanma Durumu

Araştırmada, bir ders kitabının Millî Kültür başlıklı tema metinlerinde tespit edilen deyim veya atasözlerinin hem aynı kitabın diğer kısımlarında hem de diğer sınıf düzeylerine ait ders kitaplarında

geçip geçmediği de incelenmiştir. Eksen Yayıncılığa ait 6. sınıf ders kitabındaki 3, MEB Yayınevine ait 5. sınıf ve 6. sınıf ders kitaplarındaki 2, MEB Yayınevi tarafından 7. sınıf düzeyinde okutulan her iki kitaptaki 7, Ders Destek Yayınevine ait 7. sınıf ders kitabındaki 5 ve MEB Yayınevine ait 8. sınıf ders kitabındaki 11 deyim hem Millî Kültür teması metinleri dışındaki kısımlarda hem de diğer sınıf düzeylerine ait ders kitaplarında tekrar geçtiği belirlenmiştir. Buna göre söz konusu özelliği taşıyan en fazla deyim sayısına (tema metinlerinde tespit edilen bütün deyimlerin %16'sı) sahip ders kitabı MEB Yayınevine ait 8. sınıf, en az deyim sayısına (tema metinlerinde tespit edilen bütün deyimlerin %10'u) sahip ders kitabı ise aynı Yayınevinin 6. sınıf Türkçe ders kitabıdır. Dolayısıyla MEB Yayınevinin 8. sınıf Türkçe ders kitabı ile öğrenim gören öğrencilerin -ders kitaplarında bir değişiklik olmadıysa- önceki sınıflarda gördüğü 11 deyimle tekrar karşılaştığı ortaya çıkmaktadır. Ancak aynı Yayınevinin 6. sınıf düzeyindeki ders kitabı ile ders işleyen öğrenciler sadece 2 deyimle -ders kitaplarında bir değişiklik olmaması durumunda- önceki sınıfta tekrar karşılaşmaktadır ve bu az sayıdaki deyimlerle ilerleyen sınıflarda da karşılaşacaktır. Ders kitaplarındaki toplam deyim sayıları düşünüldüğü zaman bütün ders kitaplarında saptanan yukarıdaki sayıların dikkate değer bir biçimde az olduğu görülmektedir. Bu durumun, Mangır (2012) ve Lüle Mert'in (2013) bulgularına benzer olduğu gözlenmektedir ancak bu araştırmada tekrar ettiği tespit edilen deyim sayıları, adı geçen yazarların araştırmalarında verilen sayılardan fazladır. Mangır (2012), MEB tarafından 5. sınıflar için 2012'de basılmış olan Türkçe Ders Kitabı'nda 3 deyim (destan yazmak, eli kalem tutmak, hakkını vermek) farklı tema metinlerinde tekrarlandığını belirlemiştir. Oysa bu araştırmanın odağındaki 5. sınıflara yönelik Türkçe Ders Kitabı'nın yalnızca Millî Kültür temasında bulunan 3 deyim gerek aynı kitabın diğer kısımlarında gerekse diğer sınıf düzeylerine ait ders kitaplarında tekrar ettiği görülmektedir. Lüle Mert (2013) ise 2006 yılında MEB tarafından 6, 7 ve 8. sınıflara yönelik yayımlanan ve 2011-2012 eğitim-öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarında birer deyim (belini bükmek, kalp kırmak, bağına basmak), kitapların kendi içinde ikiye kez tekrarlandığını; farklı sınıf düzeylerine ait kitaplarda tekrarlayan herhangi bir deyim mevcut olmadığını ortaya koymuştur. Bu araştırma kapsamında incelenen ve söz konusu sınıf seviyelerine hitap eden 2018-2019 eğitim-öğretim yılına ait ders kitaplarında ise hem aynı kitabın diğer kısımlarında hem de diğer sınıf düzeylerine ait ders kitaplarında tekrar eden çok daha fazla deyim bulunmaktadır.

Bu araştırma kapsamında incelenen Türkçe 8 Ders Kitabı'nın Millî Kültür teması metinlerinde tespit edilip gerek aynı Kitap'ın diğer kısımları gerekse diğer sınıf düzeylerinde tekrarlanan "yer almak", "elde etmek" deyimleri Günay'ın (2007) çalışmasının odağındaki 2004 yılına ait 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (MEB Yayınevi) da en çok tekrarlanan deyimlerdendir. Bunlardan "yer almak" aynı zamanda, bu araştırma kapsamında taranan 6. sınıflar için Eksen Yayıncılık tarafından yayımlanmış Türkçe Ders Kitabı ile Baysal (2007) tarafından incelenen, 2004 yılında MEB tarafından 7. sınıflar için hazırlanmış Türkçe Ders Kitabı'nda da en çok tekrarlanan deyimler arasındadır. "Elde etmek" ise bu araştırmada incelenen, MEB tarafından basılmış 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında hem aynı eserlerin Millî Kültür teması metinleri dışında hem de diğer sınıf düzeylerine ait ders kitaplarında en çok tekrar eden deyimlerden biridir.

MEB Yayınevine ait 5. sınıf Ders Kitabı'ndaki 2, Eksen Yayıncılığa ait 6. sınıf Ders Kitabı'ndaki 11, MEB Yayınevine ait 6. sınıf Ders Kitabı'ndaki 4, Ders Destek Yayınevine ait 7. sınıf Ders Kitabı'ndaki 10, MEB Yayınevine ait 7. sınıflara yönelik birinci Ders Kitabı'ndaki 15, aynı Yayınevine ait 7. sınıf düzeyi ikinci Ders Kitabı'ndaki 17 ve yine MEB Yayınevine ait 8. sınıf Ders Kitabı'ndaki 30 deyim ise bir kez Millî Kültür teması metinlerinin içinde geçtiği; bu kitapların diğer kısımlarında veya diğer sınıf düzeylerindeki kitaplarda mevcut olmadığı belirlenmiştir. Bu deyimlerin, içinde geçtikleri metinlerdeki toplam deyimlere oranı sırasıyla yüzde 8, 30, 20, 19, 22, 30 ve 42'dir. Buna göre MEB Yayınevine ait 5. sınıf Türkçe Ders Kitabı dışındakilerde, deyimlerin söz konusu tema metinleri dışında ve diğer kitaplarda tekrar geçmeme sayısı ve oranının geçme sayısı ve oranına göre yüksek olduğu görülmektedir.

Ders kitaplarının Millî Kültür teması metinleri dışındaki kısımlar ile diğer sınıf düzeylerine ait kitaplarda geçen veya geçmeyen, yukarıda sayısı ve oranı verilen deyimler haricindekilerin en az bir kez adı geçen tema dışındaki kısımlarda veya diğer kitaplarda tekrar geçtiği tespit edilmiştir. Bunlar - 8. sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndakiler hariç- hem sayı hem de oran olarak yukarıda bahsedilen ulamlardaki deyimlerden daha fazladır. 5. sınıf Ders Kitabı'ndaki 21 (söz konusu tema metinlerindeki bütün deyimlerin %92'si), Eksen Yayıncılığa ait 6. sınıf Ders Kitabı'ndaki 23 (%62), MEB Yayınevine ait 6. sınıf Ders Kitabı'ndaki 14 (%70), Ders Destek Yayınevine ait 7. sınıf Ders Kitabı'ndaki 38 (%72), MEB Yayınevinin 7. sınıflara yönelik birinci Ders Kitabı'ndaki 47 (%68) ve diğer Ders Kitabı'ndaki 32 (%57), 8. sınıf Ders Kitabı'ndaki 30 (%42) deyim bu ulamda yer almaktadır. Bunların da ders kitabı fark etmeksizin büyük bir bölümü (%53-86) Millî Kültür temasına ait metinler dışındaki kısımlarda tekrar etmemektedir.

Atasözlerine aynı açıdan bakıldığında Eksen Yayıncılığa ait 6. sınıf, Ders Destek Yayınevine ait 7. sınıf ders kitaplarının Millî Kültür teması metinlerinde bulunan birer atasözü ile MEB Yayınevine ait 7. sınıf ders kitaplarının ilkindeki söz konusu metinlerde saptanan iki atasözünün hem Kitap'ın Millî Kültür teması dışında hem de diğer ders kitaplarında geçmediği tespit edilmiştir. MEB Yayınevinin 7. sınıf ders kitaplarının ikincisinde karşılaşılan 2 atasözünden biri yine aynı Yayınevine ait 5. sınıf Ders Kitabı'nda; 8. sınıf Ders Kitabı'ndaki 3 atasözünden biri 5, diğeri ise 6. sınıf MEB Yayınevine ait Kitap'ta tekrar geçmektedir. Dolayısıyla atasözlerindeki durum deyimlerden farklı değildir ve incelediği ders kitaplarında hem atasözü sayılarının az olduğu hem de bunların tekrar etmediğini dile getiren Lüle Mert'in (2013) bulgularına benzemektedir.

Öneriler

Yukarıda ulaşılan sonuçlar çerçevesinde ders kitabı yazarlarına ve alan araştırmacılarına yönelik şu öneriler sıralanabilir:

- Farklı ders kitapları ile öğrenim gören aynı sınıf düzeyindeki öğrencilerin birbirlerinden daha az veya daha fazla ve farklı deyim-atasözleri ile karşılaşmamaları için bu söz varlıkları daha dengeli dağıtılmalı; hatta sunulan deyim ve atasözlerinin mümkün olduğu kadar aynı olmasına dikkat edilmelidir. Bunun için de sınıf düzeylerine göre öğretilecek deyim ve atasözü varlığı belirlenmelidir. Deyimle ilgili süreçte Subaşı Uzun'un (1991), Türkçedeki deyimlerin deyimleşme derecelerini ortaya koyduğu ölçütler dikkate alınabilir.
- Hem bu araştırmanın hem de yukarıda ifade edilen diğer araştırmaların odağındaki Türkçe ders kitaplarının tamamı veya metinlerinde atasözü varlığının az olduğu bilgisine göre genelde Türkçe ders kitapları, özelde ise Millî Kültür temasına ait metinlerde dile dayalı millî varlıklarımızdan biri olan atasözlerine daha fazla yer verilmelidir.
- Şiir türünde istendik sayılara ulaşmak zor olsa da diğer türlerdeki metinlere deyimlerin daha dengeli dağılması sağlanmalıdır. Farklı türler arasında deyim dağılımı bakımından uçurum olmamalıdır.
- Özellikle bağımsız biçimbirimlerdeki durum göz önüne alınırsa ders kitaplarında yer verilen deyim ve atasözlerinde Türkçenin kurallarına uygun olarak daha fazla yapısal değişimler yapmanın, öğrencilerin söz konusu ifadelerdeki olası kullanımları tecrübe etmeleri adına yararlı olacağı düşünülmektedir. Bunun için deyim ve atasözleri kitaplarda daha çok tekrar etmeli, öğrenciler bu ifadelerin hem TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki kullanımını hem de farklı biçimbirimlerden yararlanılarak oluşturulmuş farklı kullanımlarını görebilmelidir.
- Öğrenilenlerin kalıcılığının sağlanmasında belirli aralıklarla tekrarının önemi göz önüne alındığında (Amiri, Miller, Savova, 2017; Bilen, 1999; Dempster, 1988; İter, 2001; Kang, 2016;

Settles & Meeder, 2016), bütün deyim ve atasözleri gerek aynı ders kitabı içinde gerekse farklı sınıf düzeylerindeki ders kitaplarında sıkça tekrar edilmelidir.

- Bu araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders kitaplarının Millî Kültür başlıklı tema metinleri ile sınırlandırılmıştır. Mevcut durumun ve dönemler arası değişimin daha ayrıntılı görülebilmesi adına ilkokullara ve farklı eğitim-öğretim yıllarına ait Türkçe ders kitaplarının da deyim ve atasözü varlığını inceleyip karşılaştıran araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksoy, Ö. A. (1989). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I*. İstanbul: İnkılap.
- Aktaş, E. ve Bayram, B. (Ed.). (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Amiri, H., Miller, T. A. & Savova, G. (2017). *Repeat before forgetting: Spaced repetition for efficient and effective training of neural networks*. Proceedings of the 2017 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing, Copenhagen, Denmark.
- Arslan Kutlu, H. (2006). *MEB İlköğretim 6, 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bascom, W. R. (2010). Folklorun dört işlevi. M. Ö. Oğuz ve S. Gürçayır (Ed.), *Halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar 2* (F. Çalış, Çev.) içinde (s. 71-88). Ankara: Geleneksel.
- Batur, Z. ve Ceylan, S. (Ed.). (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Baysal, A. D. (2007). *İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitaplarının kelime serveti bakımından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Bilen, M. (1999). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: Anı.
- Ceran, D. ve Çoban, M. (2017). 7. sınıf öğrencilerinin ders kitabındaki metinlerde geçen atasözü ve deyimleri öğrenme düzeyleri üzerine bir inceleme. *Tarih Okulu Dergisi*, 30, 393-417.
- Ceyhan, E. ve Yigit, B. (2004). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Anı.
- Demirer, N. (Ed.). (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Dempster, F. N. (1988). The spacing effect-a case study in the failure to apply the results of psychological research. *American Psychologist*, 43(8), 627-634.
- Erdem, İ. (Ed.). (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Erkul, A. B. (2008). *İlköğretim 8. sınıf Türkçe kitaplarındaki olaya dayalı metinlerin öğrencilerin söz varlığını geliştirmedeki etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Güftâ, H. ve Kan, M. O. (2011). İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabının dil ile ilgili kültür öğeleri açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 239-256.
- Günay, F. (2007). *8. sınıf Türkçe ders kitabının kelime serveti bakımından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- İlter, B. G. (2001). Öğrenme ve bellek arasındaki ilişki. *Dil Dergisi*, 99, 23-26.
- İnan, İ. (2016). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki deyim, atasözü ve özdeyişlerin analizi ve Türkçe eğitimine katkıları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Kang, S. H. K. (2016). Spaced repetition promotes efficient and effective learning: Policy implications for instruction. *Instructional Strategies*, 3(1), 12-19.
- Kaya, B. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 7 ders kitabı*. Ankara: Ders Destek.
- Kırman, E. (Ed.). (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 5 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Lüle Mert, E. (2013). İlköğretim Türkçe Programı ile Türkçe çalışma kitaplarındaki kazanım ve etkinliklerin sözcük öğretimi açısından değerlendirilmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(5), 13-31.
- Mangır, M. (2012). İlköğretim 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki deyim varlığının öğrencilerin alıcı söz varlığına katkısı. *Turkish Studies*, 7(4), 2371-2385.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma-desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Nobel.
- Miles, B. M., & Huberman M. A. (2016). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy, Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- Özbay, M. (2003). Türkçe öğretiminde hedef-araç ilişkisinin ders kitabı örneğinde değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları-Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı*, 13, 59-69.
- Settles, B., Meeder, B. (2016). *A trainable spaced repetition model for language learning*. Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics, Berlin, Germany.
- Subaşı Uzun, L. (1991). Deyimleşme ve Türkçede deyimleşme dereceleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 29-39.
- Şekerci, Y. (2018). *6. sınıf ortaokul Türkçe ders kitabı*. İstanbul: Eksen.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarının deyim varlığı ve öğretimi açısından incelenmesi. *BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 63-90.
- Ülper, H. (Ed.) (2014). *Türkçe ders kitabı çözümlenmeleri* (3. baskı). Pegem Akademi.
- Yalçın, A. (1996). Türkçe ders kitaplarının planlanması ve yazılması. *Türk Yurdu*, 107, 24-27.
- Yalçın, S. K. (2005). *İlköğretim 1. ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı unsurlarının eğitsel açıdan değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma* (10. baskı). Seçkin.

Existence of Idioms and Proverbs in National Culture Theme Texts of Turkish Coursebooks for Secondary Schools

Extended Abstract:

Proverbs and idioms are the products of our national culture that have been experienced many times depending on life. In this context proverbs were described as ‘an advisory word that was spoken based on long trials and observations and became popular, parable, assertion, *darbimesel*’ in Turkish Dictionary and idioms were described as ‘stereotypes of phrases with attractive meanings, many of which have a meaning apart from their true meaning (Aksoy, 1989, s. 49)’. Proverbs and idioms, which are the products of national genius, constitute an important branch of Turkish folklore as well as their organizations, structures, aesthetic and meaning-based features.

The acquisition of proverbs and idioms through socio-cultural life is one of the functions of folklore products (Bascom, 2019: 78-81). Especially in past societies where the literacy rate was very low, folklore products enabled the learning and transfer of proverbs and idioms. Today, for a person to be aware of the richness of the language spoken and to communicate effectively accordingly, gaining the ability to use these language products that guide him/her more systematically through formal education.

Considering that the teaching of proverbs and idioms is carried out in schools, it will be seen that the texts in Turkish coursebooks have an important place in cultural transfer (Güftâ; Kan, 2011: 240). It has been stated by many field experts that the primary material used by teachers in educational activities is coursebooks and it has been revealed by some researches (Ceyhan ve Yiğit, 2004; Özbay, 2003; Ülper, 2014; Yalçın, 1996). From this point of view, in Turkish coursebooks, which are the basic equipment of Turkish lessons, even in the theme titled National Culture, which is among the compulsory themes according to the Turkish Course (Grades 1-8) Turkish Lesson Curriculum updated by the Ministry of National Education in 2019, it is expected that more coverage of these items to be included.

No research has been found to examine the existence of idioms and proverbs in the theme texts titled National Culture of the 5th, 6th, 7th or 8th grade Turkish coursebooks decided to be used by the Presidency of the Board of Education for the 2018-2019 academic year when scanning with the keywords "Turkish coursebook", "national culture theme", "idiom", "proverb" in Council of Higher Education Thesis Center, DergiPark Academic, TR Directory and Education Resources Information Center (ERIC) databases. However, there are studies that reveal the existence of idioms or proverbs in Turkish coursebooks of other years directly (Ceran ve Çoban, 2017; İnan, 2016; Mangır, 2012; Türkben, 2019) or indirectly (Arslan Kutlu, 2006; Baysal, 2007; Erkul, 2008; Güftâ ve Kan, 2011; Günay, 2007; Lüle Mert, 2013; Yalçın, 2005) through vocabulary scanning. With this research, it is aimed to examine the theme texts titled National Culture in Turkish coursebooks to be used in the 2018-2019 academic year, which have not been researched in terms of the existence of idioms and proverbs.

In this research conducted in accordance with the basic qualitative pattern based on the qualitative model in order to achieve the determined goal, the Turkish coursebooks at the 5th, 6th, 7th and 8th grade levels decided to be used by the Board of Education for the 2018-2019 academic year were analyzed through document analysis. According to the examination, the following findings were obtained:

While a total of 26 idioms were encountered in the texts on the theme of National Culture in the 5th grade coursebook, this number was 37 and 20 in the 6th grade, 53, 69 and 56 in the 7th grade, respectively; it was found to be 71 in the 8th grade. These numbers are higher than those determined in the studies of Türkben (2019), Lüle Mert (2013) and Yalçın (2005). Based on this information, it can be

said that the theme texts of Turkish coursebooks used in the 2018-2019 academic year are better than the texts of the previous years.

Although there are exceptions in some classes, it is observed that there is a gradual increase in the number of idioms depending on the grade level. This situation is different from the findings of Türkben (2019), which only found an increase between 5th and 6th grade. However, it should be noted that the number of idioms in the theme texts titled National Culture of different books for the same class level is not evenly distributed and these idioms differ from each other. This means that students at the same grade level who are studying with different coursebooks encounter more or less different idioms from each other.

It seems that the gradual increase in the number of idioms is not present in proverbs. The situation in the proverbs is similar to the findings of Yalçın (2005), Arslan Kutlu (2006), Erkul (2008), Güftâ and Kan (2011), Lüle Mert (2013), İnan (2016), Ceran and Çoban (2017). However, according to some coursebooks published in 2006 and 2013, there was an increase in the number of proverbs in favor of the coursebooks analyzed by this research. It should be emphasized that the number of proverbs in the theme texts titled National Culture of different books for the same class level is not evenly distributed, and these proverbs differ from each other. Therefore, students at the same grade level who are studying with different coursebooks will encounter more or less different proverbs than each other.

The distribution of idioms and proverbs according to text types was also examined, and it was determined that almost all of the coursebooks - except for the 6th grade Turkish Coursebook of the MEB Publishing House - were not evenly distributed. The uneven distribution of expressions according to text types coincides with the findings of Mangır (2012) and Türkben (2019). In addition, it has been determined that the presence of idioms among text types is mostly seen in narrative texts (183 idioms in total), and this situation is parallel to the findings of Mangır (2012) and Türkben (2019). Proverbs are not evenly distributed according to text types.

When the idioms and proverbs are examined in terms of dependent or independent morphology usage, it is determined that most of the idioms and proverbs in the coursebooks have dependent morphemes different from their equivalents in the TDK Proverbs and Idioms Dictionary, regardless of the grade level.

Considering the total number of idioms in the coursebooks, it is seen that the number of repetitions detected in all coursebooks is remarkably low. It is observed that this situation is similar to the findings of Mangır (2012) and Lüle Mert (2013), but the number of repetitions found to be repeated in this study is more than the numbers given in the studies of the aforementioned authors.

It is observed that the number and rate of not repeating idioms other than the mentioned theme texts and in other books are higher than the number and rate of repetition, except for the 5th grade Turkish Coursebook of MEB Publishing House.

Regardless of the coursebook, most of the remaining idioms (53-86%) do not repeat in parts other than the texts belonging to the National Culture theme. The situation in proverbs is not different from idioms and resembles the findings of Lüle Mert (2013), who stated that both the number of proverbs were low and they were not repeated in the coursebooks she examined.

According to the above information, these can be suggested that idioms and proverbs to be taught according to grade levels should be determined, more proverbs should be included in coursebooks, idioms and proverbs should be repeated more in the books, students should be able to see both the usage of these expressions in the TDK Proverbs and Idioms Dictionary and the different uses created by using different morphemes, all idioms and proverbs should be repeated frequently, both in the same coursebook and in coursebooks of different grade levels, in order to see the current situation and the

change between periods in more detail, studies should be made to examine and compare the existence of idioms and proverbs in Turkish coursebooks of primary schools and different educational years.

Keywords: *Turkish coursebook, national culture, idiom, proverb, Turkish education.*